

AYDINLIK

Sayı: 3

İçtimaî, terbiyevî, edebî aylık mecmuadır

1 Eylül 921

Münderecat

Fikret İçin

Nüzhet Sabit

Harscılar ve Terbiye

Sadrettin Celal

Lonca Sosyalizmi

Şefik Hüsnü

Darülfünun'da Bir Tez

Ali Nizami

Türkiye Gençliği

A.Cevdet

Gençler İçin

Avdet (mütercem hikâye)

Leman Sadrettin

Dâhilî Şuun

İşçi Dernekleri Konferansı

Eğlence ve Eğlenti Zihniyeti M.F.S

İstatistik Malumatı

Sermayedar Nizam-ı İçtimaisi

A. Cevdet

İdarehane: Babıali Caddesi'nde 71 numara

Tevzi Mahalli: Babıali Caddesi'nde Çiftçi Kütüphanesi

Fiyatı: 10 kuruştur.

Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiye Matbaası

1337

İlavemizi müvezzilerden isteyiniz

FİKRET İÇİN...

Bu namütenahi sefaletler ve yokluklar memleketinin, Meşrutiyet'ten beri kaybettiği büyük insanlardan bilhassa ikisi; Fikret'le Nüzhet; bu muhitin bütün levis ve riyasına rağmen namus ve hürriyete sadık kalmış Türk gençliğinin hatırasında ebediyen yaşayacaktır.

Bütün hayatını; memlekette hak ve hürriyetin hâkimiyeti, efrad-ı millette ve bilhassa gençlerde namus, fazilet ve insanlık hislerinin takviyesi için vakfeden Fikret bizi terk edeli tam altı sene oluyor.

Bu münasebetle, iki sene evvel aramızdan eksilen Nüzhet Sabit'in "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" şairimiz için yazmış olduğu samimi hitabeyi derc ediyoruz:

Fikret'e...

Ne mutlu sana, yaşadın, aşıyan'ın; ölü, mezarın namus ve hürriyete matâf oldu.

Memleketin bu feci ahlak inkırazına içinde isyan eden fakat heyhat, daima âciz kalan sesler, senin mezarında mersiyeler okuyor...

Memleketin, riya, sefahat ve zulüm ve adavet dalgaları içinde boğulan ruhlar senin mezarında dinleniyor.

Fikret!

Ne mutlu sana! Yaşadın ve korkunç bir heykel sükûtuyla karanlığı, riyayı, ahlaksızlığı ürküttün!

Öldün, ruhun kanatlandı, sessiz bir kartal heybetiyle karanlığı, riyayı ve ahlaksızlığı ta hariminden ürkütüyor.

Yaşadın, namussuzlar hayatından korktu. Öldün, ölümünden korkuyor. Riya aşıyanına çıkamamıştı; mezarına da yaklaşamıyor. Yaşadın, namus ve hürriyete dost oldun. Öldün, namus ve hürriyet senin dostun oldu.

Dün mezarında ağlayan gençlerin birçoğunu tanımazsın! Çünkü: sen kimseyi tanımadın! Tanıdığın namus ve hürriyetti. Mezarında ağlayan da namus ve hürriyet oldu.

Evet Fikret!

Dün mezarında namus ve hürriyet ağladı. Bugün yine namus ve hürriyet ağlıyor, çünkü bak Fikret; bak ağlıyor vatan yine, bak anne ağlıyor! "Bağrım! diyor vatan: açık; bin yılan dışı bağrımında saplı, karhaların en muharrişi yorgun ciğerlerimde: medid öksürüklerim, hummalarımla ben yine sinemde beslerim, besler ve saklarım sizi sinemde bi-fütur; lakin biraz nefes bana, bir parçacık huzur!" Fikret sesini tanıdın mı? Ruhunu duydun mu? İşte senin sesin, senin ruhun bu!

Seni sevenlerin ruhu da bu... Sen, ruhundan ve sesinden emindin, ağlayan vatanın karşısında bağırdın: "Sen hiç mükedder olma: senin öz oğulların, şefkatli kızların da var..."

Seni sevenler de, ağlayan vatanın karşısında aynı imanla bağıyor.

"Sen hiç mükedder olma: senin öz oğulların, şefkatli kızların da var..."

Evet, Fikret; bu bedbaht vatanın da şefkatli kızlar ve öz oğulları da var...

Ve her gün biraz daha var... Elbet bir gün gelecek bu gözyařları dinedek!

Elbet bir gün gelecek, bu memlekette bir gün sabah olacak; o gün Fikret! Senin mezarında yasemenler açacak, nurlar uuřacak.

Namus ve hürriyet yasemen ve nur olacak.

Kızıltoprak 20 Ağustos 1918

Nüzhet Sabit

[foto var]

TSTAN

HARŞILAR VE TERBİYE [*1]

Evvela, Ziya Bey'in vazetmek istediği içtimaî sistemin tetkik ve tenkidini tamamlayacağım:

Ziya Bey, "hars"tan ayırdığı "medeniyet"i şu suretlerle tarif ediyor:

"Medeniyet; aynı dine, yahut aynı terakki yoluna salık olan milletlerde müşterek olan kıymet hükümlerinin mecmuudur. "

"Cemiyetin üst tabakasını başka cemiyetlerin üst tabakalarına rabt eden müesseseler, medenî müesseselerdir. Bu neviden olan bu gibi müesseselerin yekûnu "medeniyet" ismini verdiğimiz mecmuayı meydana getirir. "

"Beynelmillel medeniyet, millî harsların teatisinden husule gelen müşterek bir irfandır. "

"Medeniyet, milletler arasında müşterek müesseseler olduğuna göre, medeniyetin hakiki unsurları müspet ilimlerle sanayi-i fenniyelerdir. "

Doğrusu insan, bu kadar muhtelif ve mütenevvi tariflerinden "medeniyet" in ne olduğunu bir türlü anlayamıyor. Zaten Ziya Bey'in bütün yazılarındaki müphemiyet ve tezat burada da bütün şiddetiyle kendini gösteriyor.

Bir taraftan medeniyet, milletlerde müşterek olan kıymet hükümlerinin mecmuudur, diye tarif olunurken diğer cihetten medeniyetin hakiki unsurları müspet ilimlerle sanayi-i fenniyelerdir deniliyor. Acaba bunlardan hangisi "medeniyet"tir?

Bilmem neden Ziya Bey içtimaî kıymetleri, içtimaî müesseseleri, hars ve medeniyet diye ikiye tasnif etmeye lüzum görüyor? Halbuki biz hakikatte, harstan ayrı ve müstakil bir medeniyet, medeniyete merbut olmayan bir hars görmüyoruz.

Yalnız, bir medeniyeti teşkil eden muhtelif unsurları iki sınıfa taksim edebiliriz: biri, fennî, sınaî, diğeri harsî ve ruhî unsurlardır. Fen ve sanayi sahasında aynı bir derece-i tekâmüle vasıl olmuş olan milletlerin harsları da esaslı hatlarında müşterektir. Zaten birinci makalemizde izah ettiğimiz bu hakikati şu sözleriyle Ziya Bey de bizzat tasdik etmiş olmuyor mu?

"... Avrupa medeniyeti içinde mevcut harslar birbirlerine az çok yakın olduğu için yekdiğerine büsbütün yeni çeşniler arz etmezler. "

Ziya Bey mutlaka; muhtelif milletlerin harslarının yekdiğerine benzememesini istiyor ve millî müesseselerimizle medeniyetdaşımız olan milletlere ait müesseseler arasındaki gizli mübayenetleri aramak lazım geldiğini söylüyor. Fakat görmüyor yahut görmek istemiyor ki, son asrın harikulade terakkiyatı neticesi milletler arasında hâsıl olan maddi ve manevi temas ve rabitaların, tabiyet-i mütekeleyenin; ırk din, iklim, unsurlarının ve bir takım insanların ayırıcı tesirlerine galebe çalarak nev-i beşerin vahdetini temin etmektedir. Ve pek yakın bir zamanda, muhtelif millî harsların, millî duyguların, millî mefkûrelerin, millî bayrakların harabisi üzerinde, sa'y ve fazilet, hürriyet ve adalet-i beşeriye kanunları üzerine istinat eden

¹ [*] Münderecatın çokluğundan dolayı geçen nüshamızda neşredilememişti.

müşterek bir insanî medeniyetin yükseldiğini, bir millete mensup fertler arasında olduğu kadar milletler arasında da bugün cari olan rekabet ve mücadele-i hayat mecburiyetinin yerine teavün ve tesanüd-i beşer ve iştirak-ı mesai ve menafî düsturunun kaim olacağını göreceğiz.

* * *

Şimdi, – geçen makalemde vaat ettiğim gibi – bu sistemin terbiye sahasındaki tezahüratını tetkik ve tenkide çalışacağım. Ziya Bey evvela şu esasları vaz ediyor:

“Bir kavmin vicdanında yaşayan kıymet hükümlerinin mecmuuna o kavmin harsı denir. Terbiye, bu harsı o kavmin fertlerinde ruhî itiyatlar haline getirmektir. ”

“Bir kavmin zihninde yaşayan “şe’niyet hükümleri”nin mecmuuna o kavmin “fenniyatı – *Technologie*” denilir. Talim; bu bilgileri o kavmin fertlerinde ruhî itiyatlar haline getirmektir. ”

“Millî olan harsın çocukların ruhuna zer’ edilmesinden ibaret olan terbiyenin de millî olması iktiza eder. Bilakis şe’niyet hükümleri ve onların mecmuu olan fenniyat “lâ-millî”dir. O halde, fennî bilgilerin çocuklara öğretilmesi demek olan “talim”in de “lâ-millî” olması lazım gelir. ”

Bu meselenin muhtelif cihetlerini ayrı ayrı tetkik edelim:

Evvela, terbiyeyi talimden ayırmak – bilhassa iptidaî ve talî tedrisatta – ne dereceye kadar mümkündür?.. Malumat vermeyen terbiye, terbiye etmeyen malumat artık bu asrın mekteplerinde yer bulabilir mi?.. Acaba asrın şe’niyet hükümlerini kendilerine talim ettiğimiz, fikir tenkit ve münakaşa üzerine müstenit usullerle terbiye-i fikriyelerini yaptığımız çocuklar, mensup oldukları kavmin vicdanında yaşayan – daha doğrusu sunî vasıtalarla yaşatılan – kıymet hükümlerinin birçoğunun kıymetsizliğine hükmetmeyecekler midir? Zaten bu hakikati bizzat Ziya Bey de idrak etmiş bulunuyor ki:

“Müspet ilimlerle ta’diye olunan bütün zekâlar; esasen içtimaî vicdana istinat eden kıymet hükümlerini maddî ilimlerin mantığıyla tahlile başlayacaklarından ruhlarında kıymet hükümleri hakkında derin şüpheler uyanması zaruridir. İşte gençlik buhranı bu şüphelerin tevlid ettiği ızdıraplardır. Söylenen şeylere inanmamak: işte ruhun çektiği ızdırapların en şedidi budur... Gençlerimiz müspet ilimlerle ilk temas ettikleri zaman ruhlarındaki muazzez duygularla müspet hakikatler arasında müthiş bir tesadüm başlıyor... Muazzez duygular, dinî ve ahlakî duygulardır... Dinî duygular müspet bir diniyat ilmine?! [*²], ahlakî duygular müspet bir ahlak ilmine istinat ederek bu müspet tedrisata iltihak etmiş olsaydı milletimizin muazzez duygularıyla müspet hakikatler arasında hiçbir tesadüm husule gelmeyecekti. ” demekle hem bu tesadümün husule gelmesini temenni ediyor ve bu keramet ve mucizeyi neşr ve tamim ettiği içtimaiyat ilminden bekliyor:

“Cemiyetlerde elan yaşamakta olan ve içtimaî inzibata ait vazifelerin en canlı uzuvlarını teşkil eden dinî ve ahlakî duyguların sarsılmamasını temin edebilecek yegâne müspet ilim içtimaiyat ilmidir. ”

---

² [*] Bu işaretler bizzat muharrir tarafından vaz edilmiştir.

Sebepleri daha ziyade maddî ve iktisadî olan bugünkü ahlak buhranının tedavisini yalnız içtimaiyat ilminin irşadatından beklemek; konferanslarla vaaz ve nasihatlarla, kanunlarla hırsızlığın, fuhşun, kumarın, sarhoşluğun önüne geçmek kadar safdillik olur...

Saniyen – Eğer hakikaten terbiyenin gayesi, millî duyguların ve millî itiyatların mecmuundan ibaret olan kıymet hükümlerini milletin fertlerinde ruhî melekeler haline getirmek ise bunun için terbiyeşinasların ve mürebbilerin uzun uzadıya uğraşmalarına ve yorulmalarına hiç lüzum yoktur. Aile ocağı ve muhit-i umumî bu vazifenin tamamıyla ifasını bizzat deruhte ederler ve etmektedirler... Hâlbuki, medeniyetçe geri kalan, siyasî ve iktisadî ve terbiyevî müesseseleri asrın icabatına tevafuk etmeyen milletlerde mektebin vazifesi çocuklarda ve gençlerde, aile ve muhitlerinin tesirâtı altında zaten ruhî melekeler haline gelmiş olan bu “hars”ı ilmî vasıtalarla tespit ve takviye etmek değil bilakis bu muzır zihniyet ve itiyatlardan çocuğu ve genci kurtarmaktır. Böyle geri kalmış muhitlerde açılacak mekteplerin leylî olması ve çocukların aileleriyle temaslarının tahdidi, muvaffakiyet için en lüzumlu şarttır.

Ziya Bey’e göre “terbiyede yapılacak en doğru bir inkılap, harsı bırakıp medeniyete doğru gitmek değil, medeniyeti bırakıp harsa doğru gitmek suretinde tecelli edebilir.” Mevcut terbiyemizin fena neticeler vermesi, terbiyemizin bu mevzuu millî harslar olmasından değil belki beynelmilel medeniyetler bulunmasındandır. Ziya Bey bu esaslardan şu neticeyi çıkarıyor:

“... İşte çocuklarımıza mektepte cansız medeniyetin cansız ananeleri yerine millî vicdanımızda yaşayan dinî, ahlakî, hukukî, bedî... kıymet duygularıyla işba’ edilmeye başlandığı zaman oradan tamamıyla millî fertler çıkmaya başlayacaktır.”

Ziya Gökalp Bey’in tavsiyesi vechile mekteplerimizden ihraç edeceğimiz cansız medeniyetlerin cansız ananeleri nedir? Millî vicdanda yaşayan müesseseler hangileridir?... Çocuklarımızı işba’ edeceğimiz kıymet duyguları milletin hangi zümresinin, hangi tabakasının duygularıdır? Kanaat, tevekkül, taassup, kadınlara karşı hürmetsizlik, bütün yeniliklere karşı husumet... gibi millî itiyatlarla mı çocuklarımızı işba’ edeceğiz? Bilmiyoruz... Fakat yazılarından bunu istediği anlaşılıyor... Fikirlerini biraz daha vâzıh bir surette ifade etse, misallerle tasrih eyleseydi biz de hakikî arzu ve temennilerini anlayabilirdik. Fakat birçok ısrarlarımıza rağmen bunu yapmadı. Daima müphemiyat içinde kalmayı ve karilerini de umumî fikirler, kelime ve tabir yığınları altında boğmayı tercih etti.

Ziya Bey, cidden gülünç bir mevkide kaldığını bizzat anlamış olacak ki:

“Terbiyenin gayesi, çocukları millî enmuzece tevfikân yetiştirmektir, dediğimiz zaman bunda, çocuklarımızı Anadolu köylüsüne benzetmek istediğimiz anlaşılmamalıdır. Millî enmuzec mutavassıt enmuzecde değil dehaî enmuzecde tecelli eder. Bunun içindir ki bir milletin mümessilleri yalnız dâhileriyle kahramanlarıdır.” dedikten sonra şunu ilave eylemek mecburiyetini hissediyor:

“Mamafih bizim gibi dâhiler zuhur etmemiş milletlerde fertlerin göremediği, fakat ruhlarının bir nev-i kâşifesiyle sezebildiği bu millî güneş mevcuttur. Bu millî güneş, millî deha dediğimiz şeydir ki onu aramak harsçıların borcu olduğu gibi onu çocukların ruhuna ifaza etmek de mürebbilerin vazifesidir.”

Millî deha, millî güneş!.. Nedir, nerededir? Bilmiyoruz... Ziya Gökalp Bey de, o kadar iftihar ettiği içtimaî ilmine rağmen bunu bize hâlâ göstermedi... Biz, şüphesiz her milletin kendine has bazı faziletleri, hususiyetleri olduğunu kabul ediyoruz. Mesela Türklerde meşâk ve mezâhime tahammül kabiliyeti, misafirperverlik, temeddün istidadı... ilh gibi evsaf mevcuttur. Bunlardan azamî istifade etmek muvaffakiyetin şart-ı esasisidir.

Biz, çocuklarımıza vereceğimiz terbiyenin gayesini tayin ve tespit ettikten sonra, ananat-ı milliyeyi, ırkî kabiliyetleri, şerait-i mahalliyeyi, yalnız tatbikat hususunda nazar-ı itibara almaya mecburuz. Hatta bu hususta gayemize vasil olabilmek için şeklî fedakârlıklarda bulunabiliriz: ekser zamanlar olur ki doğru yolu bırakarak dolambaçlı bir yol takip etmek mecburiyetinde kalırız.

Terbiyenin gayesi ne olabileceği meselesini başka bir makalede mevzubahis edeceğim. Burada yanlış ve netice-i ameliyesi itibarıyla çok muzır bir fikri tashih etmek istiyorum. Ziya Bey diyor ki:

“Milletin muhtelif zümreleri, kıymet duyguları itibarıyla, mütevasıl kaplar derunundaki mayi sütunları gibidir. Bu sütunlar daima aynı seviyede bulunurlar. Avrupa’da senelerce yaşayarak Frenkleşen Türkler memleketimize avdetlerinde ya Levanten denilen mahallelerde yaşayarak hiç Türklerle temas etmemeye mecburdurlar, yahut milletin içine girerek – tıpkı mütevasıl kaplardaki mayi sütunları gibi – kıymet duyguları itibarıyla halkın seviyedaşı olmak ıztırarındadır. Birinci halde gayr-i millî kalarak milletin fertleriyle tenakür halinde bulunurlar, ikinci takdirde millileşerek milletin fertleriyle teavün haline avdet ederler.”

Gayet katî ve sarîh bir surette bu hükmü verdikten birkaç hafta sonra Ziya Bey büyük bir “gaf” yaptığını anlayarak:

“Millî duyguların teşarükünü, kıymet hükümleri itibarıyla mütevasıl kaplar derunundaki mayi sütunlarının tevazününe benzettiğimiz zaman bundan içtimaî kıymetleri milletimizdeki vasatî enmuzecde aradığımız zannolunmamalı.” suretinde hatasını tashihe kalkışıyor...

Fakat diğer bir makalesinde yazdığı şu satırlarla:

“Zevki, terbiyeyi yabancılardan değil, milletimizden ve milletimizin içinde en çok millî kalan halkımızdan almaya çalışmalıyız” sözleriyle hakiki düşüncesini tamamıyla anlatmış, hadsiz hesapsız tezatlarıyla pek gülünç bir mevkiye düşmüş oluyor.

Ziya Bey yalnız iki şıktan bahsediyor, fakat diğer bir üçüncü ihtimali – belki işine gelmediği için – büsbütün meskût geçiyor ki onu da biz söyleyelim: milletin refah ve saadetiyle şeklî değil hakiki ve samimi bir surette alakadar olan yüksek şahsiyetlerin, kıymet duyguları itibarıyla halkın seviyesine inmeyerek, fakat yine halkın içinde kalarak ve onun için yaşayarak, velev hayatları bahasına olsun onları, cehalet ve taassuplarına mücahede etmek ve mütemadi irşatlarıyla tenvir eylemek suretiyle yükseltmeleridir... İşte ancak bu sayededir ki sunuf-ı mütegalibe tarafından kasten cahil bırakılan halk, hurafelerin, taassubun, yanlış fikirlerin, cehaletin... esaretinden kurtularak kendi mukadderatına bizzat hâkim olmak kuvvetini, salahiyet ve hakkını kazanacaktır.

Biz pekâlâ biliyoruz ki “halka doğru inmek” riyakâr düsturunu ileri sürenler ekseriyetle, halkın seviyesine inmeyenler, bilakis istismar ve tahakkümlerini idame edebilmek için halkı bulunduğu – daha doğrusu koydukları – dñn seviyede bırakmaya çalışanlardır.

Sonra:

“Mürebbi eline verilen çocukları, içinde yaşadığı muhitin harsına göre yetiştirmek mecburiyetindedir. Cemiyetin intizam ve selameti buna vabeste olduğu gibi çocukların istikbaldeki mesudiyetleri de bununla kaimdir.” diyen Ziya Bey doğrudan doğruya, mevki-i iktidarda bulunan burjuvazi sınıfının nokta-i nazarını ve hukukunu müdafaa etmekten başka bir şey yapmış olmuyor... Filhakika, bütün devirlerde, bütün hükümetler terbiyeyi, tahakküm ve istibdatlarını idame edecek bir vasıta olarak kullanmışlardır...

Ziya Gökalp Bey, burjuvazi müdafii sıfatıyla hal-i hazır nizam-ı içtimaisini muhafaza etmek için çocukların millî harsa göre yetiştirilmesini tavsiyede serbesttir... Fakat yeni nesli; nizam-ı içtimaînin değil belki intizamsızlığın, ahenksizliğin ve adaletsizliğin azamî derecede hüküm sürdüğü sermayedar cemiyet-i hazırasının hadimleri ve nıgehbanları olarak değil belki müstakbel insanî cemiyetin yapıcıları olarak terbiye etmek de bizim hakkımız, hem de vazifemizdir.

Sadrettin Celal

LONCA SOSYALİZMİ

Türkiye pek tuhaf bir memlekettir. Burada eşya ve efkâr dünyanın diğer yerlerinde olduğu gibi tesmiye olunmaz. Bazen bir isim bulunur. Hoşa gittiği, halkın itibarına mazhar olduğu için, ondan istifade etmek hevesine düşülür. Etrafa bir göz gezdirilip araştırılır. Onun ifade ettiği manayı ve kıymet-i ilmiyesini taharri ve tetkik ciddi bir sa'ya mütevakkıftır. Hâlbuki ekserimiz, en kestirme yoldan gitmesini, yorulmadan hedefe varmasını tercih ederiz. Kelimeyi, şöyle bir gümrük istimatoru nazarıyla, tahminler, ölçeriz. “Bu olsa olsa falan işe yarar” der... onu yaldızlı bir levha şeklinde bir müesseseye mal ederiz. İşte buna ibret-aver bir misal: İstanbul’da, Mütareke seneleri zarfında, bazı taraflardan vuku bulan davet ve teşvik üzerine, şehrin vesait-i nakliye işçileri müttehit bir teşkilat etrafında tecemmu ettiler. Meslekî menfaatlerini, ittifakın verdiği salahiyet ve kuvvetle, şirketlere karşı müdafaaya koyuldular. Dikkat edilsin ki münhasıran “İstanbul şehrindeki nakliye amelesine ait bir cemiyet karşısında bulunuluyor. Buna ad bulmak için saatlerle, günlerle aramaya, düşünmeye mahal yoktur. Herhangi bir memlekette bu nevi bir ittihada, vesait-i nakliye umum sendikalar birliği, yahut nakliyat işçi dernekleri federasyonu veya bunlara mümasil bir nam verilecekti. Böyle sade ve basit bir tesmiye bizim muhayyilemize pek yavan ve gösterişsiz gelmiş, teşebbüsün hedefi siyasî mi, iktisadî mi bu cihetler talî addedilmiş; amele işlerine taalluk etmesi, “Türkiye Sosyalist Fırkası” unvanının ittihazına kâfi bir sebep telakki olunmuştur. Siyasî fırka ne demektir? Sosyalizm nedir? Bunları bilmekten ne çıkar?! Tecrübe ile yavaş yavaş hepsi kendi kendine anlaşılır!... En evvel düşünülecek cihet, kalplerimizde yokluğunu hissettiğimiz mefkûrevî meziyetleri, dünyayı devreden muteber bir kelimenin sihir ve füsununun istifade ile efkâr-ı umumiye kazanmaktadır!... Ve filhakika bu manevra ile, son haftalar zarfında, grev tehditleri dolayısıyla, kendisinden gazetelerde pek çok bahsedilen bir zat, bu fırka bayrağı altında, nakliye işçilerinin mühim bir kısmını cem etmeye muvaffak olmuştur. Bu teşkilatın la-yen-azl zimamdararı arasında, ne olduğu pek de anlaşılamayan bir sosyalizmden ve müteveffa bir beynelmilele intisaptan sık sık bahsedilmektedir. Beynelmilel işçi hareketlerini ve sosyalizm cereyanlarını takip edenler, bu köksüz, temelsiz tezahüratı ve bu cılız laf duvarının arkasındaki boşluğu temaşa ettikçe, tebessümden kendilerini alamamaktadırlar.

Bütün nispetler muhafaza edilmek şartıyla, bu teşkilatın zevahiri, bize hayal meyal İngiltere “trade-union”larının iptidâî devirlerini andırmaktadır. Orada da mebdede bu birliklerin hedefleri vuzûhdan arî, usul ve taktikleri dolambaçlı idi. Tedricen, ilmî tetkik ve tasniflerin tesiriyle, düşünüş tarzları ve hareketleri, mantığa ve tarihî ıztırlara tebaiyet etmeye başlamış, vezaif taksim edilerek, amele siyasetini idare eden işçi partileri teessüs etmiş ise de, elan İngiliz amele teşkilatı, ağır ananelerinin yükünden tamamıyla sıyrılamamıştır.

* * *

Böyle “confusionist” düşünüşler – bizde sosyalist geçinen bazı kimselerde olduğu gibi – her zaman, dimağın cehalet karaltılarıyla ihata edilmiş olmasından inbias etmez. İctimaî ve felsefî doktrinler, bazen uzun uzun tetkik ve tetebbu edildiği halde bile, bunları vaz eden âlimlerin fikrine nüfuz edemeyip yanlış anlamak ve hatta tersine anlamak da vakidir. İngiliz sosyalist muharrirlerinden Bertrand Russell bu hususta misal olarak zikredilebilir.

İngiltere’de, 1914’te, harbin arifesinde sendikalistler arasında, ihtiyar reislerinin, bilhassa Webb in istibdat ve muamelat-ı keyfiyesine karşı kuvvetli bir isyan hareketi zuhur etmişti. Ameleler vücuda getirdikleri muazzam teşkilatın, sınıf mücadelesinden ziyade, sermayedar idaresinin idamesine, bil-vasıta hadim kılındığını görmekten müteessir oluyorlardı. Nihayet bu teessür bir hiddet ve galeyana münkalib olarak, başlarına daha azimkâr inkılapçı şahsiyetleri getirmeye teşebbüs etmişlerdi. İngilizlerin en bariz hususi seciyelerinden biri de daima ihtilafların ortasını bulmaya mütemayil olmaları, uzlaşıcılıklarıdır: bu hadise karşısında gayr-i kabil-i tamir vukuata meydan vermeden ameleyi teskin etmenin yolunu aramışlar ve sosyalizm nazariyecileri, işçileri bir derece tatmin edici bir melez nokta-i nazar ortaya atmışlar ve buna bizim “lonca sosyalizmi” diye tercüme ettiğimiz *guild socialism* namını vermişlerdi. Bu lonca sosyalizmi İngiltere’de pek ziyade rağbet bulmuştu. Ve elan da taraftarları mevcuttur. Bertrand Russell buna dair birçok makaleler ve “Hürriyet Yolları” unvanıyla bir kitap neşretmiştir. Gerçi içtimaî inkılâbın, istikbali olmayan, ölmeye mahkûm bir tarz-ı telakkisi ise de, bizim de elyevm bulunduğumuz tereddüt ve ileri geri gitme devresinde, birçok hataları irtikâp etmemize mani olacak bir ders mahiyetinde bulunduğumuzdan, ana hatlarında, bu nazariyeyi tahlil etmeyi faydalı bulduk.

Russell mevcut görüş tarzlarını baltalamakla işe başlamaktadır. Bir taraftan Karl Marx’ı yani komünizmi, bir taraftan da Bakunin’i yani anarşizmi, yeni nizam-ı içtimaîyi tesise ve beşerin saadetini temine gayr-i müsait bulmaktadır. Lonca sosyalistlerine göre Marx’ın doktrinleri kıymetini kaybetmiş, eskimiş fikirlerdir. Gerçi Marx esasatta haklı ise de teferruatta aldanıyor. Bilakis Bakunin mukaddematta aldanmakla beraber teferruatta tamamıyla isabet ediyor. Bakunin de eskimiş demektir; fakat muakkibi olan Kropotkin, onu yeniden yarattı. Hâlbuki Marx’ı ihya eden olmadı. Müşerrihleri Bernstein’lar Kautsky’ler mütalaa edilecek olursa Marx’a dair telifatın, artık evrak-ı atika mahzenlerinde küflenmeye terk olunmak zamanı geldiğine hükmedilir. Hürriyet Yolları kitabının her satırında, Russell’in Marx’ı bu sapıtmış Marksistlerin gözleriyle gördüğü müşahede edilmektedir. Ve lonca sosyalistleri Bernstein’ın *révisioniste* nazariyatını bila-itiraz kabul ediyorlar. Onun gibi sermayenin temerküzü, sırf uydurma bir hurafe olduğu ve sınıf mücadelesi gittikçe daha acı bir şekil alacağına şiddetini kaybettiği, hülâsa Marx’ın istinat ettiği en kavî esasatın artık müdafaa olunamayacağı kanaatindedirler. Bu suretle Russell kanlı inkılâbın lüzumsuzluğuna hükmediyor: içtimaî inkılap, muslihane bir hükümet darbesi şeklini almalıdır, sosyalizmin muhakkak sermayedarlık harabesi üzerine kurulması icap etmez, lonca sosyalistleri sermayedarlığı tedricen ve batî bir tarzda tebdil edeceklerdir, iddialarına nazaran kanlı inkılap taraftarları açıktan açığa aldanıyorlar: böyle bir teşebbüs ancak proletarya kâfi derecede kuvvetli olursa muvaffak olabilir. Fakat bu takdirde kan dökmeden de muvaffak olur. Azamî olarak Russell umumî grevi kabul ediyor; lakin bundan bir hatve ileri gitmemeli!...

Devletçi olmak da büyük bir hatadır, diyor ve Marx iliklerine kadar devletçi idi. Sosyalizmi hükümet kadrosu dâhilinde hakkedilmiş tahayyül ediyordu. Böyle bir içtihat ise hürriyeti reddetmeye muadildir. İşte Marx’ta bulunmayan en mühim şey: mutlak, hudutsuz, kayıtsız bir hürriyet. Bakunin bu bapta büyük bir faikiyeti haizdir. Kim diyorsa ki Marx proletaryanın kurtuluşunu istiyor, aldanıyor! Hayır, Marx, onu, yalnız hükümet makinesinin başına koymak, ona hükümet ettirmek istiyor. Fakat proletaryanın iktidar makamını işgal etmesi onun istihlası demek değildir!...

Görülüyor ki Russell, Marx'ı hiç anlamamış. Okumuş, tetkik etmiş, bütün gayretlerine rağmen anlayamamıştır. Bütün tenkitlerini Bernstein'dan ve Kropotkin'den alıyor. Eski anarşist delillerini ele alarak, mücadeleyi parlament'da değil, fabrikalarda, usine'lerde yapmak lüzumuna, neticeten dayanıyor. Ufak müzakere salonlarında değil, işçilerin çalıştıkları yerlerde mücadele etmelidir, diyor.

Lakin sendikalistler ve anarşistlerle de, lonca sosyalistleri tam bir itilaf halinde değildirler. Hürriyet-i mutlaka taraftarı ve hükümet aleyhtarı olmak itibarıyla, sosyalistler üzerine büyük bir müreccahiyeti haiz iseler de bu rüchan aynı zamanda bir kusurdur. Zira hükümet gerçi bir beladır; fakat lüzumlu bir bela. Müstakbel sosyalist hükümetini, hükümetçilikten büsbütün sıyrılmış bir içtimaî teşkilat olarak tasavvur etmek imkânsızdır. Muayyen bir şekil altında, asgarî bazı hükümet tesisatı muhafaza edilmelidir. Sendikalistlerin hatası bu lüzumu idrak etmemektedir. Lonca sosyalistlerinin beşeriyete büyük hizmeti bunu keşfetmelerindedir!... Gerek sosyalistler, gerek sendikalistler muhakemelerini afakî müşahadat üzerine bina ve psikolojik avamili ihmal ediyor; enfüsî müessirâtın bir vazifesi olmadığı zehabıyla istintacatta bulunuyorlar. Hâlbuki enfüsî anasır, afakî olanların adeta mukaddematı sayılır. İnsan, tabiatı icabı, hükümet, makam-ı resmî ve mücazat korkuları gibi masnuat-ı içtimaiyeden geçemez. Belki birçok asırlar süren bir terbiye devresinden sonra, tabiat-ı beşer ıslah olur da, jandarma ve polis lüzumsuz kalır. Fakat yalnız o zaman anarşizm mevzubahis olabilecektir. Bugün Allah rızası için jandarma ve polisi rahat bırakınız! Lonca sosyalistleri sendikalistleri bu tarzda iknaya çalışmaktadırlar.

* * *

Bu tenkidî kısımdan sonra Russell sosyalizmi sendikalizmden tefrik eden en esaslı farkı tetkik ediyor. Ve diyor ki başlıca fark sosyalizmin istihlâk nokta-i nazarını müdafaa etmesinde, sendikalistlerin ise istihsal nokta-i nazarından içtimaî meseleyi halletmek istemelerindedir. Bir sosyaliste göre bir amele her şeyden evvel bir müstehliktir. Ve bir müstehlik olarak istismar olunuyor. "Sa'yının bütün semeresi işçiye ait olmalıdır." cümlesi müstehlik görüşünün zübdesini, ruhunu ifade eder. Bu görüşe nazaran işçilerin teşkilat altına girmeleri, müstehlik olarak birer siyasî parti halinde birleşmeleri demektir. Her siyasî parti bir istihlâk fırkasıdır. Her siyasî mücadele bir istihlâk mücadelesidir. İstikbalin sosyalist cemiyetine gelince bu bir nevi beynelmilel muazzam cihan kooperatifi şeklinde tasavvur olunabilir.

Dernekçilere göre her amele her şeyden evvel bir istihsal kuvvetidir. Dernekçi lehçesinde sermayedar istismarı demek, amelede menfaat-i umumiyyeye hadim kıymetleri halk eden kuvvetlerin ezilmesi demektir. Amele fabrikalarında büyük istihsal kitleleri halinde teşekkül etmelidir. Lonca sosyalistleri bu iki iddiaya da bir derece hak vermekte, bunları telif etmeye çalışmaktadır. Amele aynı zamanda bir müstehlik ve bir müstahsildir ve bu iki sıfatla eziliyor. O halde hem fabrika haricinde hem de dâhilinde mücadele etmelidir. İşçi aynı zamanda hem sendika hem de fırka azası olmalıdır. Bu teşkilattan her ikisi kendisine mahsus muayyen vesait ve muayyen hedeflere maliktir. Bir arada mezc olmaları yalnız imkânsız değil; muzırdır da.

Görülüyor ki bu yeni nazariye bir ikilik faraziyesiyle başlıyor. Yanlış anlaşılmalı bir sosyalizm ile sendikalizm arasında bir uzlaşma tertip etmek istiyor; fakat burada ikisinden

müstahrec yeni bir “eklektik” nazariye bile mevzubahis değildir. Her iki nokta-i nazar da bila-tercih, yan yana kabul ediliyor. “İkiniz de haklısınız, ikinize de iman ediyorum.” deniyor ve lonca sosyalizminin ruhu buradadır. Siyasiyatçılar, bütün iktidar proletaryanın sosyalist hükümetine ait olacaktır diyorlar. Meslekçiler bütün iktidarın, işçilerin sınaî birliklerine ait olacağını iddia ediyorlar. Lonca sosyalistlerine göre istikbalde iktidarda bir ikizlik olacak: bir tarafta usine’lerin sınaî teşkilatı, bir tarafta proletarya hükümeti.

Bila-veca, tedrici bir tarzda sermayedarlıktan müşterek mülkiyete geçmek, bunlara nazaran sanayinin millileştirilmesiyle başlayacak. Fabrikaların teknik idaresi, müstakilen amelelerden mürekkeb fabrika komiteleri tarafından deruhte olunacaktır. Her sanayi şubesinin muhtelif fabrikaları birleşerek bir lonca ittihadı vücuda getirecekler, tek mil lonca ittihatlarının mümessillerinden mürekkeb bir büyük lonca meclisi, en yüksek makam-ı iktidarı işgal edecek; lakin bu en yüksek makamın iktidarı tahdit edilmiş olacak; bu makam yalnız cemiyet hayatının mahdut bazı cihetlerine ve bilhassa istihsale taalluk edenlere hâkim olacaktır; sınaî müessesatın mevadd-ı ibtidaiye ve mahrukât ihtiyaçlarının temini, işçilerin tescil ve tevzii ve işin müdafaa ve himayesi gibi.

Büyük lonca meclisi haricinde ve yanında bir de... parlemen olacak! Evet, sadece bildiğimiz parlament! İstihlâke müteallik mesaili o münakaşa ve halledecek. Sermayedarlıktan sosyalizme geçiş parlament’ı tahrip etmeyecek. İşçiler onu tedricen istila edecek ve ona hâkim olacaktır. Bu iki müessese beyninde zuhuru muhtemel ihtilafatı izale için, müsavi adette parlament ve büyük lonca meclisi murahhaslarından mürekkeb bir murakabe komisyonu teşkil olunacak. Tabiatıyla bu iki yüksek makamın telakkileri yekdiğere tamamıyla makûs olacak; devleti biri müstakil sanayinin, diğeri ise müstakil devair-i intihabiyenin heyet-i ittihadîyesi olarak kabul edecek. Coğrafi ve sınaî bu iki nokta-i nazar birbiriyle çarpışacak ve bilinemez nasıl bir sihirbazlık ile murakabe komisyonu bu iki temayülü telif edecektir! İşte, doğruca küçük burjuvazi manzume-i efkârının durgun bataklıklarına isal eden lonca sosyalizmi nazariyatı bundan ibarettir.

* * *

Russell’in Marx’ı anlamadığını söylemiştik. Filhakika Marx **sınıfların tahrip ve izalesine ve sınıfsız bir cemiyet-i beşeriyenin tesisine** temayül ediyordu. Proletarya devleti, bir geçit devresine tekabül eder; muvakkat bir hadise-i içtimaiyedir. Proletarya hâkimiyeti, burjuvazi mukavemetine karşı olan mücadelede son zaferler elde edildiği gibi, kendiliğinden zail olacaktır. Proletaryanın iktidarı ele alması, hazırcılar hâkimiyetini kökünden koparmak, sınıf mefhumunu imha etmek içindir. Burjuvazi ve onun eski cihan telakkisi zeval bulunca, proletarya yeni bir dünya halk edecek ve onda iktidar ve hükümet olmayacaktır. Bütün bu hakikatler sade, açık ve eskidir. Bunları hepimiz çoktan beri biliyoruz. Fakat Russell hakiki Marx’a temas edememiş ve onun öz telakkilerinden gafil kalmıştır.

Kendi düşüncülerine gelince, bunlar bizim bugün tanıdığımız beşeriyete göre değildir. Her türlü kabiliyet-i tatbikiyeden mahrumdur. O, muarızlarının ruhî ve enfûsî avamili ihmal etmelerinden şikâyet ediyor. Kendisi ise şeyi müşahedeye büsbütün yabancı kalmıştır. Mesela iktisadî ıztırları kale bile almıyor. Bakunin ve Marx’ın nazariyatı tarihî esasata mebnidir. Russell’inkiler ise psikolojiye – fakat kitlelerin psikolojisi değil – fertlerin tahlil-i ruhîsine istinat eder. Burada amelî ve tecrübevî bir tahlil-i ruhîden ziyade arızî müşahadat-ı psikolojiye

mevzubahistir. Cihan Harbi lonca sosyalistlerinin yanından, haberleri olmaksızın geçmiştir. 1914'ü 1918'den ayıran uçurumu harikulade bir suhuletle atlayıveriyorlar. Zira onun farkında bile değildirler.

Erenköy 26 Ağustos 921

Şefik Hüsnü

TÜSTAV

TÜRK DARÜLFÜNUNUNDA İLK DOKTORA TEZİ VE BİR TEKLİF [*³]

İstanbul Darülfünunu'nun Hukuk Şubesinde kabule mazhar olan Mülkiyet Nehcinin Vech-i Tekâmülü adlı ilk doktora tezinin tabedilen 32 sahifelik ilk formlarını gördük. Bu bapta birkaç söz söylemek isteriz. Fakat eserin ne fihristi, ne de hacmi hakkında bir tafsilata malik olmadığımızdan, yazacaklarımız ilk intibaattan ibaret kalacaktır. Eser kâmilene neşrolunduktan sonra, daha şümüllü bahsetmek arzusunu muhafaza ediyoruz.

Biz, bu tez ile iki cihetten alakadarız: bir kere, Darülfünun açılalı geçen yarım asırlık bir terbiye devrinden sonra, ilim sahasında Türklerin artık kendi kendilerine düşünebildiklerini, yani bir "ilmî istiklaliyet devri"nin küşad edildiğini ilan etmesi itibarıyla; sonra da, ileri sürmek istediğimiz bazı felsefî ve iktisadî efkâr ile sıkı rabitalı bir mevzuu tetkik etmesi dolayısıyla...

Evvela şunu iyice bilmek lazımdır ki, doktora tezlerinden maksat, âlî tahsilini bitiren gencin kendi başına çalışarak yeni ve orijinal bir eser meydana çıkarabileceğini ispattır. Bu yeni eser, eğer şimdiye kadar hiç tetkik edilmemiş bir mevzua dairse zaten orijinaldir; lakin tetkik edilmiş bir mevzua dair ise, ondan ilk beklenen şey, evvelki neşriyattan hiçbirine benzememesi, mutlak başka görüşler müdafaa etmesidir.

Şu prensipten hareket ederek deriz ki: Türk Darülfünunu tezleri Türkiye ve Türklere dair etütler oldukça, behemehal orijinaldir. Çünkü dünyada Türkleri, kendileri de beraber, tanıyan yoktur. Yok, eğer bu tezler, evvelce neşredilmiş ilim nazariyatına dair olursa yeni ve orijinal olması çok güçleşir. Hele mevzu "mülkiyet" gibi Avrupa darülfünunlarında pek çok kere deşilmiş, evirip çevrilmiş şeylere taalluk ederse müşkülât bir kat artar.

Bu sebeptendir ki Türk darülfünununun tez mevzuları evvelce etüt edilmiş "umumî nazariyat-ı ilmiye" olmamalıdır. Böyle oldukça, bir eser-i iltikat, bir yan yana yapıştırma eser olmaktan – harikulade orijinal candidat'lardan sarf-ı nazar – hiç kurtulmaz. Nitekim ki ilk tez kurtulamıyor ve binaenaleyh hiçbir yeni görüş müdafaa edemiyor. Eğer alel-ittlak "mülkiyet" üzerine yazı yazmak hevesine düşen genç doktor, Türkiye'de Mülkiyet mevzusunu intihap etseydi, hem daha çok muvaffak olur, hem de öksüz memleketine zekâsından bir şey vermiş bulunurdu.

Şekle ait şu zarurî kısa mütalaadan sonra asıl mevzuya geçelim:

Eserin şurasında, burasında tesadüf edilen karışık ve karanlık cümleler arasından sendelemeyen yürüyebilmeye çalıştık. Mevzu ve metodunu icmal eden ve binaenaleyh pek ehemmiyetli olan medhalden şu anlaşılıyor: Müellif "mülkiyet" in yalnız tarihî tekâmülünü tetkik ile iktifa edecek; fakat bu tetkik hem iktisada, hem de hukuka taalluk ediyor; iktisat, cemiyetin tahtanî bünyesi, hukuk da iktisadî nehcin "iktisâ ettiği bir nevi nesc-i haricidir".

Eserin daha ilk sahifelerinde nazara çarpan bu tefrik, kâinatı hukuk zihniyetiyle, dört köşesi muayyen çerçeve içinden görmeye alışık, geri kalmış bazı hukuk-şinaslarla müellif arasında bir münasebet olmadığını, kendisi için pek kârlı bir surette, ispat ediyor. Ancak, cemiyetlerin yaşayışında birbirine sıkı bir terabüt ile bağlı olduğu iddia edilen hukuk ile iktisattan, iktisadın mezkûr hayat daha "dominant - hâkim" tesiri olması itibarıyla karışık

³ [*] Geçen nüshamıza dercedilecek iken hacmimizin adem-i müsaadesi sebebiyle neşredilememiştir.

tetkik doğru değildir. Eğer her devrin “hukuk manzumesi”, o devrin “iktisadî varlığının” bir tâbi’i olmasaydı; ve çok defa iktisadî varlıkların pek ileri gidip, daima ağır yürümesi mukadder olan hukuk manzumelerini geride bırakmaları ve böylece cemiyet kucağında en dalgalı çalkanmalar vücuda getirmeleri tarih hakikatlerinden bulunmamış olsaydı, iktisatla hukukun cemiyet tekâmülünde müşabih veya aynı kıymette vazifeler gördükleri dermeyanıyla terki bî bir usul-ı tetkik tervic olunabilirdi. Şüphe yok ki, hukukî müdevvenât insan ve hatta iktisadî hayat üzerine tesirler icra ediyor, zira insan tarafından yaratılıp da yine kendi üzerine tesirsiz kalmış müessesat yoktur. Lâkin, bizim araştırdığımız şey, içtimaî kuvvetler arasında bir dominant’ının bulunup bulunmadığı, varsa hangisi olduğudur. Bu kuvvet, müellifin itiraf ettiği gibi vardır ve iktisattır. Bu sebepten genç doktorun eseri, hukukî ve iktisadî amillerin karışık tetkikiyle meydana geleceği için, renksiz ve cansız bir hikâyeye olmak tehlikesine maruzdur.

Medhalin ikinci bahsini teşkil eden “tekâmül” meselesinde, müellif içtimaî hadiselerin pek mu’dil – yani hikemî ve tabiî hadiselerle nazaran – olduğunu pek haklı olarak söylüyor ve içtimaî hareket amillerinden bazı ana amilleri sayıyor: hayatî amiller, içtimaî amiller. Fakat bunlara iki amil daha ilave etmelidir: mihanikî amiller, ruhî amiller, hayat-ı içtimaîye amilleri şu şekilde gösterilebilir:

İçtimaî amiller

Ruhî amiller

Biyolojik amiller

Hikemî – mihanikî amiller

Yani cemiyetler müteazzi şekiller almak için bu dört nevi tekâmül devresini geçirirler ve bu amiller her an onlar içinde mündemiçtir. Mihanikî amilden maksat şudur: bütün hadisat-ı tabiiye hareketten başka bir şey değildir. Bir cemiyetin haricî muarız kuvvetlere karşı koyabileceği ilk şey, hareketten mütehasıl kuvvettir. Binaenaleyh cemiyet tetkik edilirken, yaşayan cemiyet yani civarına karşı kendini idame edebilen bir cemiyet mevzubahis olduğundan, ilk göze çarpan şey cemiyetin mihanikî mevcudiyetidir. Zaten daha hayat başlamadan kıvılcıma başlar. Ve bu iptidaî hareket daha hayat değildir. Sonra; ruhî amiller cemiyet ömründe pek ehemmiyetlidir. Müellif bunu da geçiyor. Başka yerde bahsettiğimiz bu meseleden burada ayrıca bahse, zaten maksadımız “şimdilik bir tenkit” olduğundan lüzum görmüyoruz.

Müellif, içtimaî tekâmülün takip ettiği seyir hakkında umumî bazı esaslar tespit etmiş olmak için diyor ki: evvela, cemiyetler mütecanisten mütenevvie giderler, saniyen tekâmülde aynı nevi şekiller daha mütekâmil olarak fasılalarla yine zuhur eder; salisen de inkılaplara rağmen tekâmül muntazam ve müselseldir. Fakat şu veya bu müelliften alınıp yan yana dizilen bu mühim esasların beşer altışar satırlarla tespit edilebileceği zannedilmemelidir. Tekâmül mefhumundan sadece değişmek anlamayan kari, bu üç mühim esas hakkında, bilahare kitabın bütün tandansını gösterecekleri için, daha şümüllü ve tenkidî mütalaata haklı olarak intizar ediyor. Zira o kari biliyor ki, “tekevvün” ve “tekâmül” hakkında, “causality” veya “determinizm” hakkında kendisiyle zıt bazı bedbin felsefe görüşleriyle hiç olmazsa birer

kısa münakaşa kabul etmeden ve ileri sürdüğü esasları yine felsefi kanaatler üzerine ibtina ettirmeden kurulan bir cemiyeti görüş tarzı, indî bir “konstrüksiyon”dan başka bir şey olamaz.

Hele cemiyet meyanında bir takım kuvvet muhassalaları görmek ve “muhassala kanunu”ndan bahsetmek (sahife 9) içtimaî hadiseleri mihanikî – riyazî mantık metotlarıyla halle uğraşmaktır ki bu merak bundan tam yüz sene evvel ilmin romantik devrinde moda olmuştu. Bilhassa Tunen [?] tarafından idare edilen bu mektep, içtimaî hadiseleri riyazî formüllerle izaha çalışır. Ölçü biçiyeye girmeyen ruhî ve içtimaî hadiseleri böyle ifade-i cebriyelere irca’, “a priori”ci düşünenlerin azîm hatalarıdır. İşte müellif de bu hataya uğramıştır. Filhakika yeni nehc ve eski nehcden, [...] kaidesinden istiane ile bahsettikten sonra, yeni nehc diyor, $S = K / F \times M$ şeklinde ifade olunabilir. Fakat ne K, ne F, ne de M’nin ne ifade ettiklerini katiyen zikretmiyor. Mamafî devam edelim; bu da, diyor, $(L'K + L'M) - L'F$ sakkinin – sakk ne demektir, riyaziyeden böyle bir tabir tanımıyoruz – mukabili olan adede müsavidir. Pekâlâ, fakat sonra $L'F$ sıfır olmayınca ise bu sakk de (?) $(L'K + L'M)$ şeklinde ifade olunabilen mefkûrenin tahakkuk edemeyeceği derkârdır. (??)

Acaba müellif $(L'S)$ nin menfî çıkmaması için $(L'F)$ nin $(L'K+L'M)$ den a’zam olmaması binaenaleyh eslem-i bi’t-tarik sıfır olmasını mı istiyor. Eğer öyle ise demek $F = 10$ ’dur, zira bu tabii logaritma değildir. Lakin bu rakamdan ne çıkacak? Hâsılı bu acayip hesap, kitapları müellif de pek sarih görmüyor galiba!

Fakat muhterem müellifin en mühim bir nakisa olarak gördüğümüz ciheti, ne karanlık cümleleri, ne de izaha lüzum görülmeden geçilen vaz’iyyeleridir. Biz bilhassa bir noktayı gayr-i kabil-i af buluyoruz; o da bir takım mehazlar gösterip, bu mehazları kendisi tetkik etmek külfetini almadan, o eserleri kendi kitaplarında zikreden müelliflerin ağzından nakliyatla bulunması ve bunları istimal etmesidir. Ezcümle Marx’ın, içtimaî tekâmül saiklerinin tesirini teşmil ettiği iddia edilen “tarihî materyalizm”inde mübalağalarda bulunduğu Jidorist’in [?] ağzından ve kitabından nakl ve iktibas edilmektedir. Hâlbuki o ecnebi müellif Marx hakkında ne derse desin bu tez de bizi alakadar etmez ki. Öğrenmek istediğimiz sadece Türk müellifinin bu bapta ne dediğidir. Sırası iken söyleyelim, Avrupa darülfünunlarındaki tezlerde bu gibi iktibaslara katiyen cevaz yoktur.

Medhalin usul-ı tetkik unvanını taşıyan üçüncü kısmında, ulum-ı içtimaiyede “usul”den anlaşılan şeylerle hiç alakası bulunmayan üç “premise” vaz edilmektedir: mülkiyet insandan evveldir, mülkiyet değişir, fertle cemiyet karşılaştırılınca ferdi tecrit edip vasıta zannetmek yanlıştır. Bugün içtimaiyatla uğraşanların ekserisince malum olan ve her eserde tesadüf olunabilen bu hakikatleri bir daha tekrar etmeye, bir takım metot hatalarına düşülmemek için lüzum görülmüşse, derhal ilave edilmeli ki onların metotla alakaları yoktur, onlar bir takım başlangıç görüşleridir ki o bakış tarzları altında bazı içtimaî hadiseler muayyen izah şekilleri iktisap ederler.

Bilinmek lazımdır ki içtimaiyatta “metot” denilince, “a priori” veya “aposteriori”cilik, “realist”lik, “historic”lik, riyazî metot, hikemî metot, “psikolojik” metot, “biyolojik” metot gibi muayyen bir takım şeyler anlaşılır. Âlimleri de birbirinden ayıran hemen hemen diyebiliriz ki yalnız “metot” farklarıdır. Bu kadar mühim bir meselede iltibas nasıl olabiliyor anlayamamaktayız!

Nihayet, nazariyenin ehemmiyetinden bahseden medhalin dördüncü kısmında, müellif nazariyat ve münakaşanın içtimaî hadiselerdeki rolünü lüzumundan pek fazla i'zam etmektedir. Bu sahadaki yazıları ne bir ruhî - felsefî mütalaaya ne de "reel" bir görüş tarzına ibtina etmiyor. Müellife göre, mesela Montesquieu veya Marx nazariyeci veya münakaşacı veyahut münakaşa tevlid edici adamlar olmak sıfatıyla tarihte büyük roller oynarlar. Hâlbuki dünyada insanları en az alakadar eden münakaşa veya nazariyattır. İnsanları kımıldatan, muhitlerinin kendi faal şuurları üzerinde bıraktığı aksi tesir ve bunun derece-i şiddetidir. Şu nokta-i nazar, ne Schopenhauer'in "voluntarism"ine iltihak, ne de Marx'ın tarihî materyalizmine imana lüzum kalmadan sadece şuur muhtevasının tetkiki ile felsefe-i tarih mütalaasından müsteban olur.

Bahsi burada keseceğiz. Yalnız kariden şu ricada bulunacağız ki, eserin ilmî nokta-i nazardan şöyle kalın hatlarla çizilmiş umumî mahiyetini veya müdafaa ettiği belli başlı ve canlı bir görüşünü tetkik edemedik. Zira böyle bir mihver-i aslîye tesadüf edemiyoruz. Onun içindir ki şöylece "geçerken" tarzında muhtelif yerlerine temas ile iktifa ettik. Hulasaten diyeceğiz ki, müellif birçok me haz adı vermekle çok tetebbuda bulunmuş olduğunu göstermekle beraber, eserinin şu belli başlı üç noksanını telafi edemiyor:

Evvelen: eserde hiç bir orijinal görüş yoktur.

Saniyen: eser, birçok malumatın birbiri üstüne hüsn-i tertipten arî yığılmasından teşekkül ediyor.

Salisen: müellif, me haz aldığı eserin mühim müellifler hakkındaki fikirlerini de tenkitsiz kabul ediyor.

"Hikmet-i vücuttan sonra ilk mühim bir mesele" olduğu ihbar edilen bir mevzuya dair yazı yazmak, bize, harp senelerinde Berlin Operası'na gelip Bethoven'in en ağır bir senfonisini çalan Türk orkestra heyetini hatırlatıyor. Musikide dünyanın en güç tatmin edilir bir hâzırûnu önünde, en güç, en şaheserleri terennüm etmek ile, "hikmet-i vücuttan sonra en mühim bir mesele"nin yüzlerce defa tetkikinden sonra bir daha bizde de tetkikine lüzum görülmesi arasında mahiyetçe bir fark var mıdır bilmem. Biz böyle şeyler için daha pek genç değil miyiz? Yalnız arzu edilen bir şey kalıyor: tezi tetkik eden Darülfünun Heyet-i Talimiyesi'nin tezin kıraatinden sonra yazdığı mütalaayı görmek. Ne olursa olsun şu anlaşılmaktadır ki, tez âdeti Darülfünun'ca kabul edilmişse, mevzuların Türkler ve Türkiye'ye dair intihap edilmesi, böyle "umumî ilmî" meselelere dair intihabından daha muvaffakiyetli ve vatan için daha faydalı olacaktır.

Doktor

Ali Nizami

TÜRKİYE GENÇLİĞİ

En mesut devirlerimizde olduğu gibi en dertli zamanlarımızda da kiminle görüşseniz, kiminle konuşsanız “gençlik”ten bahsedildiğini görürsünüz. Hele meşrutî idarenin ilanından sonra kendisinden bahsedilmesi bir moda hükmüne giren bu gençlik kim?.. Haldeki cemiyetin müstakbeldeki idare makinelerini ellerine alacak bu gençlik ne? Bugünkü cemiyete varlığını veren çalışan muazzam bir kitlenin, proletaryanın, kendisinden yüksek sınıf için yarattığı ve sırtında taşıdığı ve fakat eşliğine olsun basamadığı tenevvür müesseselerinden geçerek bugünkü sistemin terbiyesini almış münevverler sırasına girecek bir kitle mi?.. Evet, “gençlik” deyince bu kastediliyordu. Şimdiye kadar “gençlik”, bugünkü hâkim sınıfın, terbiye müesseselerinde yetiştirilen oğullarına inhisar ediyordu. Ve bunun için bilhassa ona, her cemiyette olduğu gibi, onu kendi eserini daha kuvvetle takip edebilecek bir surette yetiştirmeye kıymet veriyordu. Terbiye müesseseleri, bütün sa’ylarını bu hedefe tevcih ediyorlar, taraf taraf teşkilatlar yapıyorlardı. Keşşafılık, izcilik, güççülük ve ilh... hep bir gayeyi istihdaf ediyordu: burjuva gençliğine ve yolunu şaşırarak onlar arasına karışmış proleter gençliğine kendi ruhunu kuvvetle vermek. Bunun birçok yolları vardı: düşünmeye, muhakemeye cevaz vermeyen mutlak itaat, vatan sevgisi, hususî mülkiyetin kutsiyeti...

Gençlik hakikatte yalnız bunlardan, yalnız zengin sınıfın oğullarından mı ibaret? Acaba umumiyete yakın mutlak bir fakirler ve orta halliler gençliği, Türkiye gençliğinden değil mi? Koyu ve bütün kabiliyetleri boğucu bir cehaletin kucağına atılmış olan bu gençlik değil midir ki, bugün babalarının taşıdıkları, müstakbel cemiyete varlık vereceklerdir? Münhasıran menfaat toplamakta alakadar olan evvelki gençlik kadar, hatta ondan fazla istihsalde alakadar olan bu ikinci gençlik haiz-i ehemmiyet ve kıymet değil midir? O, daha iyi faydalar getirebilmek, daha iyi kullanılabilmek için her şeyden bî-haber, her türlü uyandırıcı ve koruyucu teşkilatlardan mahrum olmalı idi. İşçi gençliği, büyüklerden fazla çalıştırılabilen ve diğerlerinden çok fazla menfaat temin edilebilen vâsi bir kitle idi. Sanayinin inkişafıyla sanata büyük bir vukuf olmaksızın çalışmaya imkân hâsıl olması, gençleri vâsi mikyasta fabrikalara, darüssınaa ve imalathanelere sürüklemiştir. Diğer taraftan bilhassa Avrupa ve Amerika fabrika masnuatının memleketimize vâsi mikyasta ithaliyle kitle halinde iflâsa mahkûm olan dokumacılık, dökmeçilik, demircilik, marangozluk ve ilh... gibi el işliği sanayii Avrupa fabrikalarının rekabetine dayanabilmek için elinde bulundurduğu çırakları pek ucuz ve çok çalıştırmak suretiyle bî-rahmane ve azamî surette soymaya ve kazançlarını bunların sırtlarından çıkarmaya muştardır. İptidâî aletleriyle imal eyledikleri emtianın fiyatlarını hiç olmazsa fabrika fiyatlarına takrib için iş kuvvetini ucuz satın almaya ve işi mümkün olduğu kadar çok kullanmaya “uzun iş saati” mecburdurlar. Şu suretle mesela terzilik sanayiinde bir ustaya intisabından altı ay sonraya kadar hiçbir ücret almaksızın çalışan bir genç işçi, bu müddet zarfında ustasının imalathanesinde çalıştıktan başka bütün ev hizmetlerini de görür ve bu devrenin hitamından sonra harpten evvel haftada 2’şer kuruştan başlayarak haftada azamî surette ve senelerden sonra 20 kuruşluk bir ücret alırlardı. Şu halde azamî surette alınan ücret yevmiye üç kuruşa bile tekabül etmiyor ve aylık irat da ancak 80 kuruşa baliğ oluyordu. Hâlbuki bir kostüm o devirde azamî surette 25 kuruşa dikiliyordu. Kunduracı, demirci, bakırcı, kalaycı gibi esnaf çırakları da aynı şerait altında işletilirdi. Fabrika sanayiinde ise üç aylık ücretsiz bir devreden sonra çocuklara harpten evvel yevmiye ikişer kuruş vermeye başlanır ve sonra 10, 20’şer para nispetinde tezyit edilirdi. Hâlbuki bu devirde mesela

fabrikaya kadar Sirkeci - Makriköy tren yolculuğu için amelenin istifade ettiği noksan tarifeye göre yevmiye 60 para vermek lazım gelirdi. Bu sıralarda genç işçilerin aldıkları azamî yevmiyeler, müsin sanayi amelesinin aldığı ücretler vasatîsinin ancak 8' de biri raddesinde idi. Son iktisadî şerait, çıraklar üzerinde de tesirini göstermekten hâlî kalmamış ve gerek çıraklık sisteminde, gerekse ücretlerde göze çarpacak tahavvülleri intac eylemiştir. Bugün harpten evvelki o ağır ve esirâne hayat, hiç olmazsa kısmen hafiflemiş, ücretler de hissedilecek derecede yükselmiştir. Ev işleri hemen kalkmış gibidir. Küçük el işi sanayiinde parasız çalışacak çırak bulmak hemen hemen kabil olmuyor. Ve haftada 1- 2 lira kadar bir ücret alıyorlar. Altı ay sonraki ücretleri de yevmiye elli kuruşa kadar yükseliyor. Sanayide ücretsiz devre henüz devam ediyor. Şu halde bugünkü ücretleri, harpten evvelki ücret-i azamiyelerinin 15 - 16 misli ve kendilerinden büyük olanların bugünkü ücretlerinin 2,5 - 3' te biri derecesinde bulunmaktadır. Bu şayan-ı dikkat rakamlar büyüklerden fazla gençler kuvvetinin pazarda revaçta bulunduğunu gösteriyor ve bu hal birçok işçiyi işinden çıkartarak serseriler ordusunu biraz daha kabartıyor. Az ücretli bir işçi kitlesi bulundurmaya sai olan bugünkü sistem, buna ancak gayr-i muallim işçiler kullanmak suretiyle muvaffak olmaktadır. Az miktarda bir muallim işçi bulundurmakta ve bunları da diğer gayr-i muallimler nam ve hesabına yetiştirmektedir. Bunun için hükümet Sanayi Mektepleri, İmalat-ı Harbiye Usta Mektebi, Zeytinburnu Sanayi Mektebi gibi esasen mahdut olan ve mahdut talebe alan müesseseleri kullanmakta ve bu suretle işçi gençliği cehaletten maada mutlak bir meslekî tahsilsizlik içinde puyan olmaya mahkûm bulunmaktadır.

Az yevmiyeler sebebiyle fena gıda alan ve binaenaleyh fizyolojik sefaletleri azamî haddi bulan ve bundan maada uzun mesailerle de azamî surette soyulan ve ustalarından fena muamele gören ve meslekî bir tahsil imkânından mahrum bulunan işçi gençliği arasında bu haller, tıpkı büyük yaştaki işçilerde olduğu gibi, bir hareketin zuhuruna sebebiyet vermiştir. Bu hareket kapitalist memleketlerde bir taraftan umum işçi sınıfının iktisadî mücadelelerine, iktisadî teşkilatları olan derneklere muazzam bir akın yapmak suretiyle mutlak surette iştirak eylemek ve diğer taraftan da başlı başına asgarî ve kısmî metalib serd eylemekle tezahür etmektedir.

Gençliğin iktisadî mücadele yolunda serd eylediği metalibini şu suretle tespit edebiliriz:

- Gençlerin büyüklerle müsavi ücret alması ve hayat pahalılığına tevafuk eden asgarî bir ücret.
- Ücretleri işlemiş gibi tediye edilmek suretiyle senede dört hafta tatil müddeti.
- Her şube-i sanayide hususî sıhhî teşkilatın tanzim ve tatbiki, sahte muzır sanayide gençlerin çalıştırılmaması.
- Kolektif ücret ve mukaveleler sisteminin kabulü.
- Öğleden evvelki saatlerde yapılmak üzere meslekî dersler küşadı ve bu saatlerin iş zamanından addi.
- Bütün meslek ve ihtisas mekteplerinde meccanî tahsil.
- Vesait-i tdrisiyenin meccanen itası.

- Tedrisat ve programlarda gençlerin bilfiil inzımm fikri.
- Ücreti tediye edilmek suretiyle Cuma tatili.
- 18 yaşından aşağı bütün gençlerin gece işinde kullanılmaması.
- Günde azamî 6 saatlik çalışma müddeti.

Garp memleketlerinde artık canlı birer mevcudiyet şekline giren bu hareketler mesela Almanya, Viyana, Çekoslovakya'da mektep grevleri, Danimarka, İngiltere, Almanya ve Avusturya'da çıraklar grevi suretinde kendini göstermiştir.

İşçi gençliğinin garptaki bu şuurlu müdafaa teşkilatlarına bakarak büsbütün sahipsiz bırakılan ve diğer memleketlerdeki kardeşlerinin birçok misli fazla bir sefalet, cehalet ve istismar içinde yüzen Türkiye işçi gençliğinin de nihayet dağınmış kuvvetlerini bir araya toplamalarını ve muayyen bir hedefe doğru yürümelerini görmeyi gönül ne kadar arzu ediyor. Mübrem bir ihtiyaç olan bu teşkilata vazih şuurlu bir ruh ve idare hâkim olursa pek müspet semereler iktitâfi kabil olacak ve inleyen bugünkü gençlik doğrulmak imkânlarını bulacaktır. Bu şuurlu da; nakıs ıslahatın kâfi gelemeyeceği, gençlik işinde yeni esaslara erişinceye kadar uğraşmak lazım geleceği olabilir. Bunun için de meslek, iş, milliyet şart ve farklarını nazar-ı dikkate almaksızın bütün genç işçileri bir araya toplamak lazımdır. Zira onların menfaatleri, ayrılamayacak vechile yekdiğerine sıkı bir surette bağlıdır. Kalplerinde insanî hislerin dolu olduğu münevver işçi gençliğe müspet bir vazife terettüp ediyor:

Uyuyanları uyandırmak ve toplamak...

A. Cevdet

- 4 EYLÜL İÇİN -

4 Eylül... Bu öyle bir gün ki, bütün cihanın işçi gençliği bunu aynı vecd, aynı bir heyecan içinde karşılıyor. Ve her tarafta aynı samimiyetle tes'id ediyor... Coşkun bir kaynaktan taşan kurtuluş ümitleri böyle günlerde daha kuvvetle sezilir...

Ne yazık ki, dünya gençliğinin bir şubesi olan Türk gençliği bunu daha yeni tanıyor... Belki de bu satırları gülünç ve manasız bulacak. Fakat ne zarar, şimdi manasız görünen bu satırlar yarın bütün safvetiyle bizde de anlaşılacak.

Gönül ne kadar isterdi ki, bu 4 Eylül'ü bizim gençlik de kutlu bir gün yapsın... Bizde de aynı heyecanla tes'id eylesin... Ve Türkiye'nin işçi gençliği bugünü birlikte yaşatmakla, o da cihanın bir parçası olduğunu gösterebilir...

Bu yazıyı okuyan genç kardeşlerim serzenişlerime gücenmesinler! Burjuvazinin kendisi kadar çirkin ruhundan taşan levs ve riya havasına daha uzun müddet tahammül edemeyeceklerini biz de anlayalım...

Bu koyu karanlığı zaman zaman aydınlatan keskin şimşekleri görmemek kabil değildir...

Artık müşterek yaşamak, müşterek çalışmak demlerimizdeyiz.

Cihan gençler birliğinin bu şerefli gününü hürmetle selamlarken bizim işçi gençlerini de bu birliğe çağırarak en büyük bir borçtur.

Eylül 1921

- 4 EYLÜL GÜNÜ -

Dünya, bu ihtiyar günlerine gelinceye kadar, kim bilir ne bayramlar gördü; kim bilir kaç muzaffer ordu, ülkesine boru sesleriyle ufukları çınlata çınlata girdi. Fakat bu bayramlar, bu sevinç günleri bütün dünyada olmazdı: galiplerden kurtulan yerler, hep birer harabe idi; bugüne kadar – gözyaşına benzetilen, yüksek – yıldızların bile bu harabelere ağlamadığı ne malum?..

“– Sırtımda yer yer mağlup milletlerin yakıcı acısını ve yer yer de galiplerin delirmiş tepinmesini taşımaktan bıktım!”

Dünya böyle diyor; fakat bu 4 Eylül günü, ihtiyar dünya bilecek ki: artık sırtının bir yanında bayram, öbür yanında sefalet yaşayan devreler sönüyor. Bugün bir sevinç çelengi – Zühal’in nurdan kuşağı gibi – dünyayı çevreliyor; fakat bu kuşağın bir sönük yeri var; orada bu ziyadar bağ, kopmuş gibi...

Dünya bu sefer de “Beni kuşatan büyük sevince uymayan karanlık ülke!” diye seslenirse ne cevap veririz? Çünkü o, biziz.

Bilelim ki: bugün cihan gençliği uyandığını gösteriyor. Bu ateşli uyanış belki dünyanın kocamış gönlünü bile gençleştirecek.

Bu büyük uyanışı müjdeler; demir ocaklarından, tarla içlerinden gelenlerin yaptığı büyük birliği kutlular ve bizim de, o çelengin karanlık yerini yakında aydınlatmamızı dilerim.

* * *

AVDET

Muharriri: Andre Alatsko

Tercüme eden: Leman Sadrettin

Geçen sayıdan mâbad

Anlıyorum!.. Lakin o kadar müteessir olma. Zenginlerin fazla olan malını düşmanların almaması için, fakirlerin canlarını feda etmesi lazımdır. Bu zenginlikten sen de hisseni alıyordun, o kadar şikâyet edecek bir halde değilsin.

Jan hiddetle ona bakarak:

–Ben şikâyet ediyor muyum? dedi, kurşun zenginle fakiri ayırır mı? Orada, güneşin altında cîfeler gibi çürüyen, kontlar ve baronlar da var. Cenab-ı Hakk'ın hıfz ve himaye ettiği ve işe yarayan bütün insanlar, altın tabaklarda yemek yesinler, veyahut fareler gibi züğürt olsunlar, hepsi harbe gitmişlerdir.

Kambur yavaş yavaş öksürüyordu. Sonra omuzlarını silkti ve daha bir şey ilave etmek isteyerek:

– Her cinsten insanlar vardır, dedi. Fakat fikrini değiştirerek sükût etti.

Bogdan'da; büyük efendilere hizmet etmekle iftihar eden bir uşak tabiatı vardı. Eskiden, kendisini soyan insanları müdafaa ediyordu. Çünkü, işlemeli ceketi, gümüş düğmeleri ile onların debdebesinin, bir unsurunu teşkil ediyordu. Servetlerini muhafaza etmek için onu topun ağzına göndermişlerdi. Ve şimdi, çehresi değişmiş, korkunç bir hale gelmiş, bir gözü kör olmuştu. Ahmak hâlâ onlara hak vermekte ısrar ediyordu.

Doğrusu, bu budala ile münakaşa etmek beyhude nefes tüketmek demektir.

İkisi yan yana oturmuş sükût ediyorlardı.

Bogdan dikkatle piposunu dolduruyor, kambur da onun her hareketini tetkik ediyordu. Puposunu yaktığı zaman kambur ona:

– Demek şatoya gidiyorsun, dedi.

Bogdan, bu serserinin ne demek istediğini anlıyordu. Onun bir sosyalist olduğunu pekâlâ biliyordu. Saçma lakırdılar ile, namuslu insanlara kazançlarını kaybettiren bu sefil, kiremit fabrikasında ustabaşı iken, ameleleri çift gündelik istemeleri için tahrik ederek, kontu, şatoyu yakmak ile tehdit etmemiş miydi?.. Ve kendisini besleyen eli ısırarak, kudurmuş bir köpek gibi hareket etmemiş miydi? Bogdan'ı da kontun aleyhine çevirmeye uğraşmıştı. Ah işte o zaman tam adamını bulmuştu. Pat! Küt! İki tarafına birer tokat, arkasına bir tekme: işte Jan Bogdan, kendisini sosyalist, yani Allahsız ve vatansız bir külhanbeyi yapmak isteyene karşı yapılacak muameleyi bilirdi.

Milahi arkadaşına, ara sıra, müdekkik bir nazar atfederek, sıranın üzerinde sallanıyordu, nihayet bütün cesaretini toplayarak şiddetle:

– Şatoda seni görmekle pek mesut olacaktırdır, dedi. Kollarına maliksin... Fabrikada pek çok insana ihtiyaç var...

Bogdan yavaşça:

– Kiremit fabrikasında mı? diye sordu.

Kambur taşı.

– Kiremit fabrikası mı? Harp esnasında kiremidin lüzumu olacağını mı zannediyorsun? Evladım çoktan, kiremit fabrikası mevcut değildir. Şimdi mühimmat-ı harbiye imal ediliyor. İşte bak, karşıdaki vagonları görüyor musun? Her Cumartesi, bundan bir tren hareket ediyor.

Bogdan, merakla dinliyordu. İşitmediği bir haber! Ona hiç bunlardan bahsetmemişlerdi.

– Ah! Evet, bütün bunlar, iyice düşünülerek yapılmış, birisi ölmeye gidiyor. O esnada, diğeri müsterihâne evinde oturuyor, şatosunu banknotlarla döşetiyor. Benim dediğim budur.

– Ahmak, yağmur tanesi ile mi muharebe edilecek? Mühimmatsız muharebe yapılabilir mi? Mühimmat da asker kadar lazımdır.

– Şüphesiz! Çünkü zenginler, kendi istediklerini intihap edebilirler ve suratını böyle delik deşik ettirmek için sana müsaade verebilirler; gözüne mukabil sana ihsan ettikleri nedir? Senede yüz kron mu? Yüz elli mi? Suratın kargalar tarafından didiklenmiş olsa idi elbette bu parayı alamazdın. Fakat patron, bu müddet esnasında küçük parmağını bile feda etmeden, günde yüzlerle, binlerle lira kazanıyor! Bu şartla ben de vatanperver olurum. Oh! İptidalarda onların da harbe gideceği söyleniyordu. Gitti!.. Hem de nasıl! Üç hafta sonra motorlar, makineler ile yine avdet etti. Şimdi belediye dairesinde dehşetli nutuklar veriyor. Erkekleri muharebeye gönderiyor ve kadınlarının âşığı oluyor, ceplerini dolduruyor, fabrikanın güzel kızları ile yatıyor. Öyle zannediyorum ki bütün vilayette onun bir eşi yoktur...

Çehresi buruşan Bogdan, sözlerinin bitmesini bekliyordu.

Fakat son cümle, ona bir darbe gibi tesir etti. Endişe içinde, kulağı onda, dudaklarını yakan suali sormadan evvel bir müddet durdu. Fakat nihayette kendini zapt edemeyerek:

– Markiza... O da fabrikada mı?

Kamburun gözleri parladı.

– Güzel Markiza mı, evet o da orada, ustabaşıdır. Öyle diyorlar ki şimdiye kadar eline bir fişek bile almamış. Yalnız Monsieur le Comte'un ellerini tutmuş...

Jan Bogdan vahşi bir haykırıyla onun boğazına atıldı ve kuvvetiyle sıkmaya başladı. Gözleri yerinden fırlamış, rengi morlaşmış, ağzı açılmıştı.

Kambur hırıldayarak yere yuvarlandı. Bogdan seri bir hareketle yerdeki eşyalarını topladı. Omuzuna aldı. Ve sanki şato kendini cezbediyormuş gibi koşarak uzaklaştı...

Kambura bir nazar bile atfetmeden, onun boynundan elinde kalan rutubeti yoklayarak, katı adımlarla ilerliyordu. Yere serilmiş hırıldayan bir adam onun üzerinde ne tesir bırakabilirdi? Bir adam eksik veya fazla olmuş... Harpte, binlerce, on binlerce insan cesetleri çiğnememişler miydi? Şimdi Bogdan; nöbetçinin büyük sevinci içinde, tefessüh etmekte olan bir Rus'un cesedi üzerine basan ve çizmelerini taaffün eden delikten bir türlü çıkaramayan

küçük zabitin beti benzi solmuş, bir ağaca dayanarak kustuğu esnada, bütün arkadaşlarının yaptıkları kaba şakaları işitir gibi oluyordu.

Yolun beyazlığı kızgın öğle güneşinin altında parlıyordu.

Köyün saati on ikiyi çaldı. Tepede, fabrikanın düdüğü ince sesiyle buna cevap veriyordu; bazı duman kümeleri ağaçların tepelerini tezyin ediyordu.

Bogdan yürümekten ziyade koşuyordu. Ensesini gıcıklayan ter tanelerini ancak hissediyordu. Bir sene, tamam bir sene, hastanenin havasını teneffüs etmişti. Yalnız duvarlar görmüş, yalnız iyodoform ve fenol kokuları içinde yaşamıştı.

Şimdi ciğerleri çiçekli çayırların muattar havasını lezzetle teneffüs ediyor; topuklarını sanki taburla yürüyormuş gibi yollara çarpıyordu. Bu, yaralandığı günden ve Rusya seferindeki ezici yürüyüşlerden beri ilk defa serbest kaldığı gündü, her dakika topların boğuk seslerini işitir gibi oluyordu...

Bu sefil kamburla olan mücadelesi onu canlandırmıştı. Hastanenin, yeknesak ve ağır hayatı içinde unuttur gibi olduğu harp hatıraları gözleri önünde dolaşıyordu. Bu alçağı bu kadar çabuk bırakıvermek, doğrusu yazık! Bir dakika daha fazla sıkırsa idi ağzını ebediyen kapayacaktı. İlk defa öldürdüğü mavi gözlü Rus gibi, kambur da gözlerinin dışarıya fırladığını görecekti. Jan Bogdan, bu yakaladığı ilk Rus'un, ilk düşmanın en son nefesini verinceye kadar, boğazını sıkımişti. Fakat o herhalde fena bir adam değildi. Bu domuz kamburdan daha az müstekreh idi.

Şatonun yolunu çıkarken, Jan Bogdan, hatıralarının içine gömülmüştü. Bacakları kendisini bila-ihiyar tıpkı hayvanların ahıra doğru koşması gibi götürüyordu. Vasıl olduğunun farkında olmadan, başı eğilmiş, açık kapıdan içeri girdi. Ve bahçenin çakıl taşlı yolları üzerinde yürüdü.

Bir beygirin kişnemesi onu uyandırdı. Kendisinin bu kadar yakınında ahırın yarım aydınlığı içinde, en çok sevdiği hayvanlarının, parlak beyazlıklarını gördüğü zaman heyecanından boğulur gibi oldu. Oraya doğru yürümek üzere iken, büyük avlunun ta öteki ucundan bir kadın hayali göründü. Galiba kiremit fabrikasından geliyordu. Bu ince belli kadının başında kırmızı ipekten bir örtü vardı. Kalçalarının cezbedici sallanışı ile, etekleri dalgalanıyordu. Jan Bogdan, donmuş gibi kaldı. Sanki göğsüne dehşetli bir darbe yemişti. Markiza! Ondan başka hiç kimsede böyle bir eda yoktu. Eşyalarını yere attı ve ileri atıldı... Bütün sesiyle bağırdı:

– Markiza! Markiza!

Kız, müteaccibâne gözlerini kırparak döndü ve onun gelmesini bekledi. Fakat Bogdan üçüncü adımda durdu, ızdırapla onun çehresine bakarak, yavaşça:

– Markiza! dedi, fakat onun tebeşir kadar beyazlaştığını ve gözlerinin büyüdüğünü, kâh sağ yanağına, kâh sol yanağına baktığını gördü. Sonra, müthiş bir korkunun tesiriyle gözbebekleri büyüdü. Ve yüzünü elleriyle kapayarak, bacaklarının bütün kuvveti ile koşmaya başladı.

Bogdan onun kaçışına bakıyordu. Evet, çocukluk arkadaşının kendisini tanımadığından beri, o, avdeti böyle tasavvur etmişti. Fakat koşmaya ne lüzum var! Bogdan

bir kadına cibrî muamele edecek adamlardan değildi. Artık Markiza onu beğenmiyorsa, söylesin ve başkasıyla evlensin... Kendisi de başka bir kadın bulmakta güçlük çekmeyecekti. Bundan korkusu yoktu. Ve ona bunu söyleyecekti, takibine koyuldu... Ve tam makine dairesine yaklaşırken ellerinden yakaladı. Nefesi tıkanmış olduğu halde:

– Ne için kaçıyorsun? diye bağırdı. Eğer beni istemiyor isen, söyle; seni yiyecek miyim? Donmuş gibi dikkatle bakıyor ve vücudu o kadar titriyordu ki, Bogdan, ona bila-ihhtiyar acıdı. Markiza:

– Ne hale gelmişsin?.. diye mırıldandı. Bogdan, hiddetinden kızardı.

– Fakat sana, kafama bir şarapnel geldiğini yazdırmamış mıydım? Sonradan yine güzelleşeceğimi mi zannettin? Artık beni istemiyor isen söyle: evet veya hayır, ben seni zor ile alacak değilim ya! Haydi, evet veya hayır... Markiza susuyordu. Bu çehrede, bu gözde, onu titreten ve nefesini kesen bir şeyler vardı. Gözlerini kapadı:

– Mevki sahibi değilsin, nasıl evlenebiliriz? Evvela Monsieur le Comte'a sor, eğer...

Sanki Bogdan'ın gözleri önüne ateşten bir perde düştü... Monsieur le Comte, Monsieur le Comte bu işlere ne karışıyordu? Kamburu hatırladı. Ve bir nevi kırbaç darbesi altında haydudun doğru söylediğini hissetti. Parmakları, kızgın bir demir gibi, Markiza'nın bileklerini öyle şiddetle sıktı ki ızdırab kızı bağırttı. Bogdan;

– Monsieur le Comte! Seninle benim aramızda Monsieur le Comte'un ne işi var? diye haykırdı. Söyle, söyle, cevap ver? Bizim aramızda ne yapacak.

Markiza doğruldu. Birden bire garip bir emniyet hissetti. Yanakları eski rengini, gözleri latif parlaklığını iktisap etti! Şimdi her vakitki gibi güzel idi. Başu yüksekte, ona meydan okuyan bir tavırla duruyordu.

Bogdan bu tebeddülü fark etti, Markiza'nın nazarlarının kendi omuzları üzerinden geçtiğini gördü, hemen onu bıraktı ve döndü. Tasavvur ettiği şey oluyordu, Monsieur le Comte, yanında ihtiyar Tos av bekçisi olduğu halde, makineler dairesinden çıkmış geliyordu. Markiza bir kedi gibi atıldı ve kontun yanına giderek, ellerini öpmek için eğildi.

Her üçü de ona doğru geliyordu. Bogdan, tos vurmaya hazırlanan bir koç gibi kendini topladı. Vücudunu, tıpkı siperlerde, hücum borusu çalındığı zamanlardaki gibi, dondurucu bir sükûnet sardı. Monsieur le Comte'un elleri omuzunu okşadı, bir adım geriledi, ne? Kont, ona cesareten, vatandan ve Markiza ile hiçbir alakası olmayan birtakım şeylerden bahsediyordu. Kelimeler üzerine dolu gibi yağıyordu. Ve Bogdan buna müsaade ediyordu. Nazarları Kont'tan Markiza'ya, sonra bekçiye döndü. Ve orada parlak bir noktaya takıldı: ihtiyarın her zaman yanında taşıdığı, sapı nikelden ve güneşe karşı parlayan av bıçağı... Bogdan kendi kendine:

– Tıpkı süngüye benziyor, dedi. Ve aklına bıçağı oradan çekerek bu kahpe Markiza'nın vücuduna sokuvermek geldi. Fakat onun yuvarlak kalçaları, kabarık etekliği! Zaten onun harp meydanında kadınlarla işi olmamıştı. Onun bıçak vücuduna girdiği zaman, ne hal kesp edeceğini tasavvur edemiyordu. Nazarlarını, hiddeti yavaş yavaş köpüren Kont'a tevcih etti. – Ölen kocaman Rus gibi bu da dişlerini gösteriyor, dedi. Monsieur le Comte'un çehresinin de tıpkı onun gibi sükûnet kesp edeceğini ve nazarlarının istifhamkârâne bir şekil

alabileceğini düşünerek tebessüm ediyordu. Fakat işte Kont Markiza'dan bahsediyordu. O bu işlere ne karışıyor? Doğrudu.

– Markiza ile hesabımı ben görürüm. Monsieur le Comte! Bütün bunlar ancak bize aittir. Ve onun çehresine baktı. Kont daima ince ve muntazam bıyıklarını muhafaza ediyordu. Kambur “Birçok ahmaklar başkaları hesabına kendini öldürtüyorlar” demişti. Bu pek budalaca bir söz değildi. Fakat Kont'un hiddeti şimdi en son dereceyi bulmuştu. Bogdan onun bağırmasına tahammül ediyor ve hipnotize edilmiş gibi mütemadiyen bıçağın parlak sapına bakıyordu. Yeniden Markiza'nın ismi kulaklarına aksetti. Kont:

– Markiza benim hizmetimdedir, diyordu. Seni sevdiğimi bilirsın Bogdan, eğer işine gelir ise, seni hayvanlara bakmak üzere yanımda alıkoyabilirim. Fakat rica ederim, Markiza'yı rahat bırak. Gürültü istemem. Eğer, yine seninle evlenmek istiyor ise, evlensin... Eğer istemiyor ise, onu rahat bırakacaksın, fakat şunu da söyleyeyim ki nerede olur ise olsun, onun arkasından koşmakta devam eder isen, seni cehenneme gönderirim, iyice anlaşıldı mı?

Bogdan hiddetten kudurmuş gibi:

– Cehenneme mi? diye bağırdı. Monsieur le Comte beni cehenneme göndereceğine kendisi gitsin! Ben sekiz aydan beri cehennemde idim ve işte suratımın hali... Monsieur le Comte benim cehennemden geldiğimi pekâlâ anlayabilir, ah! Hâmi görünmek, ceplerini doldurmak ve herkesi ölüme göndermek, gayet iyi, hem pek güç bir şey değil, fakat evinde rahat rahat oturan bir adamın kendisi için muharebeye gitmiş olan insanları, cehenneme göndermeye hakkı yoktur...

Hiç mahcup olmadan, tıpkı kambur sosyalist gibi söylüyordu. Atılmaya müheyya vahşi bir hayvan gibi bütün adaleleri gerilmişti. Çehresi takallüs etmiş olan Kont'un kendi üzerine atıldığını, kırbacının, havada döndüğünü ve üzerine indiğini gördü. Fakat arkasına inen, sert ve şiddetli darbeleri duymadı bile. Bir hamlede avcının bıçağını yakaladı. Ve hemen Kont'un iki küreği arasına soktu. Geniş hareketler yapmamıştı, çünkü onu yakalayabilirlerdi, tıpkı muharebede yaptığı gibi, aşağıdan yavaşça vurdu, bıçak da etin içinde süngü gibi kayabilir. Sonra her şey her zamanki gibi geçti. Jan Bogdan, Kont'un hiddetten değişmiş olan çehresinin sakinleştiğini, iki gözlerinin büyüdüğünü ve ne yapıyorsun? diye soran serzenişkâr nazarlarla baktığını gördü. Fakat yere yıkıldığını fark edemedi. Çünkü, nereden geldiği bilinmeyen bir darbe, yüksekten akan bir şelale gürültüsü ile onun ensesine indi.

Son defa olarak Markiza'nın, kızıl renkler içinde halelenmiş çehresini fark etti. Sonra, kafası ikiye ayrılmış olduğu halde, yerde çırpınan ve hırıldayan efendisinin cesedi üzerine yıkıldı...

İŞÇİ DERNEKLERİ KONGRESİ

Türkiye'nin en büyük sanayi merkezi olan İstanbul'da, son seneler zarfında, proletarya arasında bir uyanıklık hâsıl olmuş, harp dolayısıyla hazırcıları emekçilerden ayıran farkların ihraz ettiği cesametler bu sonrakilerde tohumları mevcut olan sınıf tesanüdü hissini tamamıyla şuurlu bir hale getirmiş ve onlarda esaslı mücadele teşkilatları vücuda getirmek ihtiyacını tevliid etmiştir. Muhtelif namlar altında, bazen de amele menafiine yabancı avamilin sevkiyle, resmî bir mevcudiyet ihraz eden bu teşkilatlar meyanında, en ciddi ve asrî esaslara istinat edeni ve amelenin kendi ruhundan doğanı Türkiye İşçi Derneği'dir.

Her mühim sanayi merkezinde birer şube küşad ederek işçilerin meslekî menfaatlerini kendi aralarında tezekkür ve ittihadın verdiği kuvvetle müdafaa etmelerini ve muhtelif sanayi şubeleri müstahdemîni arasında sıkı bir muhadenet husulünü temin maksadıyla, bundan takriben iki sene evvel teessüs eden dernekler maatteessüf iktisadî ve siyasî buhranlar dolayısıyla ümit edildiği derecede inkişaf edememişti. Son aylar zarfında, bilhassa Makriköy şubesi heyet-i idaresine mensup birkaç azimkâr ve müteşebbis azanın meşkûr gayretleri sayesinde dernekler yeniden canlanmaya başladı. Ve muhtelif fabrikalarda temelleri kurulan yeni şubeler Ağustos'un beşinci Cuma günü, Şehzadebaşı'nda kooperatif mağazası üstündeki vâsi salonda senelik kongrelerini akdettiler.

Kongreye hükümet fabrikalarını, seyr-i sefaini ve esnaf cemiyetlerini temsil eden kırk dört murahhas iştirak etmiştir. Reis ve kâtiplerin intihabından sonra, ruzname mucibince Makriköy şubesi reisi Ağâh arkadaş söz alarak idare heyeti raporunu okumuş ve bu vesile ile 311 senesinden bugüne kadar devam eden Türkiye amele hareketlerinin mükemmel bir tarihçesini çizmiştir. Bu tarihçe dernek teşkilatının kökleri memleketin haricinde olduğunu iddia eden muterizlere karşı müskit bir cevap teşkil ettiği ve işçilerimizin sınıf mücadelesi tarihi nokta-i nazarından büyük bir ehemmiyeti haiz olduğu cihetle en ruhlu addettiğimiz cihetlerini iktibas ediyoruz.

Amele arasında ilk teşkilat teşebbüsüne delalet eden vesaike 310 - 311 senesinde tesadüf edilmektedir. O sırada Tophane fabrikaları dört bini mütecaviz amele çalıştırmakta ve heyet-i vükelaya dâhil bir nazır tarafından idare olunmakta idi. İstibdat olanca şiddetiyle hükmünü sürmekte ve amelenin insanlık vasfı kale bile alınmaksızın gayet haşin bir muameleye tabi tutulmakta, yıpratıcı bir sa'ya mukabil taayyüşüne kâfi bir ücret bile verilmemekte idi. Bu feci vaziyet, herşeyi göze alarak amelenin ittihat etmesini mucip olmuş ve aralarından sekiz kişilik bir heyet-i faâle seçilerek kuvvetli bir teşkilatın temellerini kurmak vazifesi onlara havale edilmişti. Bu heyet, zamanın hafiyeye teşkilatına ve zecrî siyasetine rağmen büyük bir cesaret göstererek vazifesini ifa etmiş ve hatta Avrupa'da bulunan Türk hürriyetçileriyle de muhabere etmenin yolunu bulmuş, Türk işçilerinin elim vaziyeti üzerine ecnebi matbuatında makaleler neşrederek Avrupa efkâr-ı umumiyesinin nazar-ı dikkatini celp ettirmeye muvaffak olmuştu. Bu teşkilat o vakit Osmanlı Amele Cemiyeti namıyla yâd ediliyordu. Takriben bir senelik bir faaliyetten sonra, müessisleri tevkif ve nefyolunmak suretiyle dağıtılmış ve amele sıkı bir murakabeye tabi tutularak uzun müddet ihyasına imkân bırakılmamıştır.

317 - 318 senelerinde sabık müteşebbis heyetten menfalarından firar ile gizlice İstanbul'a avdet etmeye muvaffak olanların telkinatı sayesinde amele yeniden harekete

gelerek içtimalar akdolunmuş, heyecanlı müzakerelerden sonra, bir kurtuluş gününe erişmek için her türlü fedakârlığa razı olacağını büyük bir imanla izhar eden işçiler bu mesut inkılâbın suret-i ihzarını tespit etmişti.

O sırada İran'da zuhur eden işçi ve çiftçi ihtilallerine ve Avrupa'daki sosyalist hareketlerine dair gelen havadisler, bu azimkâr yoldaşların delaletiyle tercüme ettirilerek, el altından, ameleye dağıtılıyor ve uyanmakta olan sınıf duyguları mütemediyen tenmiye ediliyordu.

Cüretkâr ve aynı zamanda tedbirli bir propaganda devresinden sonra işçi sınıfının bu pişdarları, Topkapı mezarlıklarında gizli bir kongre akdine bile muvaffak olmuşlardı. İttihaz edilen mukarrerat bir beyannameye rabten İngiliz, Fransız ve Rus sefaretlerine tevdi edilmiş ve onlar delaletiyle padişaha kadar arz ettirilebilmişti. Bunun semeresi olarak, hükümetçe amelenin vaziyetinde mahsûs bir salâh temin eden icraata tevessül olunmuşsa da maatteessüf bu işe ön ayak olmakla maznun olanlar hapsedilerek birçok işkencelere maruz kalmışlardı. Bu tevkifattan yakayı sıyrabilenler kısmen Amerika'ya kısmen Avrupa'nın muhtelif memleketlerine hicret etmişlerdi. Bunlardan bilhassa Osman Abdullah, Enver ve Ethem Nejat, Meşrutiyet'e kadar, İstanbul proletaryasını ecnebi amele hareketlerinden haberdar ederek, onları teşkilata teşvik ve tergibden hali kalmamışlardır.

Meşrutiyet ilanını müteakip, 1324 Ağustos'unda Osmanlı Amele Cemiyeti sanayi talebe ve zabitanının iştirakiyle ve Osmanlı Terakki-i Sanayi Cemiyeti namı altında ve suret-i resmiyede ihya edilmiş ise de ömrü uzun sürmemiş, zabitanın iştiraki ve kanuna adem-i tevafuku vesileleriyle az zaman sonra feshedilmişti. Fakat hiçbir hail karşısında meyus olmayan bu yüksek seciyeli işçiler bir müddet daha zemini hazırladıktan sonra 1326 senesi Nisan'ında – bu defa pek kuvvetli bir şekilde – Osmanlı Sanatkarân Cemiyeti unvanıyla ortaya atılmışlardır.

Bu cemiyet Mütareke'ye kadar müsmir bir faaliyet sarf ederek şerefli bir mevcudiyet ibraz etmiştir. Ezcümle elyevm fabrikalar müdüriyet-i umumiyesinde müesses bulunan Temin-i İstikbal Sandığı münhasıran bu cemiyetin eseridir. Mütareke'den sonra tatil-i faaliyet ıztırarında kalan Osmanlı Sanatkarân Cemiyeti, miras-ı faaliyetini, daha asrî, daha şuurlu ve daha mütেকâmil bir tarzda teşekkül eden Türkiye İşçi Derneği'ne terk etmiştir. Bugün Türkiye İşçi Derneklerine dâhil olanların ekserisi, yirmi beş seneden beri sebatkâr bir sa'y ile sınıf cidalini idare eden bu fedakâr mücahitlerin öz oğulları, çırakları ve muakkibleridir. Kongrede cereyan eden müzakerat Türkiye amele sınıfına rehberlik etmeye namzet olan murahhasların vazifelerini ne derecede müdrik olduklarını vâzıhan göstermiştir.

İdare raporu kabul edildikten sonra dernek nizamnamesinde yapılması heyet-i idare tarafından teklif edilen tadilat projesi mevki-i müzakereye konmuş ve hararetili münakaşatı müteakip tasvip edilmiş; Temin-i İstikbal Sandığı'nın amele murahhaslarından mürekkeb ve dernekler merkez idare meclisine tabi bir heyet tarafından murakabe ve idare olunmasının temini zımında icap eden teşebbüsâtın ifası kararlaştırılmış. İçtimaya nihayet vermezden evvel birçok murahhasların imzası tahtında teklif edilen bir beyanname ittifak-ı ârâ ile kabul olunmuştur. Yevmî gazetelerde intişar eden mezkûr beyannamenin sureti bervech-i atidir:

1- Dünyanın her tarafında erbab-ı sa'y ve amelin bütün içtimaî kıymetleri vücuda getiren yegâne faydeli unsurlar olduğu halde, azamî sefalet ve mahrumiyet içinde yaşamalarını mucip olan; ve insanların insanlar, milletlerin milletler tarafından soyulması esasına istinat eden hal-i hazır esasat-ı içtimaiye ve hukukiyesini, kongre protesto eder.

2- Bu protestoya verilecek en amelî ve müessir şekil aynı fecî maişete mahkûm olan işçilerin elele vererek müşterek menfaatlerini ittihadın verdiği kuvvetle müdafaa etmek olduğunu idrak eden kongre, umum Türkiye proletaryasının, müttehit burjuvazi kuvvetlerine karşı aynı teşkilat etrafında müttehit kudretli bir cephe teşkil etmesini ve ilk imkân husulünde, mümasil milel-i saire dernek ittihatlarıyla temasa gelmesini temenni eder.

3- Kongre bu şuurlu tezahüratın cihan proletaryasına iblağını kararlaştırır, onları Türkiye işçileri namına selamlar; ve içtimaî inkılabın babası Karl Marx'ın meşhur: "Bütün dünya proleterleri birleşiniz!" hitabını tekrar eder. Yaşasın bütün dünya işçilerinin sermayedarlığa karşı beynelmilel ittihadı!...

Ş. H.

EĞLENCE VE EĞLENTİ ZİHNİYETİMİZ

Bizde de eğlence ne demektir, eğlenti nedir?

Zannetmem ki bunu bilmeyen bulunmasın. Hepimiz bilir ve tanırız ki eğlence, okkalarla rakı içip mest-i lâya'kıl bir halde tesemmüm etmek; eğlenti, şahsiyetin tezellülüne zeminler ihzar eden bir âlem-i mey, bir âlem-i sekrdir.

Evet... Başka türlüsünü tanımayız, zevkimiz bize bunu arz ediyor. Biz de eski ve ananevî bir aşinalıkla kabul ve istikbaline tehalük gösteriyoruz. Bu "Benden sonra tufan!" zihniyetidir.

Bir zamanlar helva sohbetlerine, çerağ eğlencelerine tevdi-i zevk eden ecdat da bizim bugünkü yaptığımızı bir başka şekilde yapmıştı. Sadabadlar, Göksu âlemleri belki bize mazinin hatırasıdır. Fakat o ecdadın?

Sâkî bize mey ver ki harâb olmaya geldik.

Mest-i reşehât-ı mey-i nâb olmaya geldik - Fuzulî-
avazeleri bizim bugünkü sefil mevkimizi, mevki-i iktisadî ve siyasîmizi; mevki-i fikrîmizi ihzar etmekten başka neye yaramıştır. Biz şimdiler ne

Ferdâ elemin çekme mey iç bak ruh-ı hûba

Âşıklara ferdâda dahî va'd-ı likâ var – Ruhî Bağdadî

diyen şairin, telkinat-ı marziyesini, ne de

Biz mest-i mey-i meygede-i âlem hayatına

Ser halka-i cemiyet-i peymane-keşânız

haykıran bî-şuur beyti düstur-ı hayat ittihaz edecek bir devirdeyiz. Bunlar ve bunlara iktifa eden bizim bugünkü zihniyetimiz, hissiyetimiz, ey kari bilir misin ki cemiyet fikrinden değil ferdiyet tahassüsâtından doğmuştur. Hâlbuki cemiyetsiz fert ne sefil, ne âciz, ne beceriksiz bir zavallıdır. Bugün cemiyet haricinde ferdin hakk-ı bekası, yaşamak hakkı yoktur. Ona hayatını da, refahını da, huzurunu da hep cemiyet bahşeder. Ferdin yalnız bir vazifesi kalır: cemiyetin arzularını tatmin, zevkini onun zevkenden istihsal...

* * *

Yalnız bu kadar değil, İstanbul da dâhil olduğu halde Anadolu, Irak ve Suriye de âlem-i ayş ü nûşa uyup da inzınam eder. Oh bu ne elim bir derttir. Kadın oynatmak, bu ne müthiş bir afet-i ruhtur. Her gün ne kadar kimseleri tezlil, tahkir ile insanlıktan, izzet-i nefsten tecrit ediyor.

Bu bizim kadın hakkındaki düşüncelerimizi de göstermez mi? Fakat ne için böyle oluyor, eğlenti denince neden sağı, solu tefrik edemeyinceye kadar içmeyi hatırlıyoruz, kadın meclisi dendikte nasıl oluyor da huzur alüfte-gâni anlıyoruz?..

Vakıa eğlence ve eğlenti psikolojinin pek sarıh gösterdiği gibi muvaffak bir hayatın en mübrem, en şedit hâcâtından maduddur. Yorgunlukları gidermeyi, ruhu, âsâbı, bedeni zinde kılmayı temin eder. Hatta bazı alimlere nazaran alel-umum sanayinin, bilhassa sanayi-i

nefisenin validi, beşerin asude zamanlarında hiçbir şey düşünmeksizin mahza eğlenmek ve dinlenmek için tertip ettiği eğlenti ve oyunlardır. Bu mütalaa ister doğru ister yanlış olsun, ortada bir hakikat var: bugünü, temin eden hayat muvaffakiyet ve galebe gururuyla ferda endişesinden muarra geçen zamanını eğlence ve oyuna hasretmek ıztırırındadır.

Amerikalıların bir darb-ı meseli der ki: Eğlenmeksizin çalışanın yarışı kazanacağı şüphelidir. Bu cidden Amerikan zihniyetini pek güzel gösteriyor. Ve onlar meyin, meyhanenin yabancıları olarak pekâlâ eğleniyorlar. İngilizler de zevki sporda arıyorlar.

Fakat eğlence ve eğlenti bizim tanıdığımız şekilde olursa o muvaffakiyet ve galebeyi nabud etmekten başka bir işe yaramaz. İhya ve teccide vasıta olamaz. Çünkü ferdi, çünkü şahsîdir. Arz edegeldiğim gibi muvaffakiyetsiz bu galebe ferdiyet sinesinden değil cemiyet ruhiyetinden tulu' eder.

Bilir misiniz, Lale Devri'ni yaşayan ecdadımızın bize hazırladığı bu hallerle bugün buhran-ı içtimaînin nasıl müthiş ve hâd bir devresini yaşıyoruz? Recüliyetimiz bir tarafta piyale-i meyin teakub-ı devvarı sekeratıyla bedmest

Mey sun bize sâkî biziz ol kavim ki dirler

Rindân-ı sabûhî-zede-i bezm-i kıdemdür

- Ruhî Bağdadî –

terennüm eder, diğer tarafta kadınlarımız, kızlarımız falan delikanlı ile “kur” yapmak gibi sergüzeşt-cûlukla dem-güzar iken kim okuyor, kim dinliyor mader-i vatanın enin-i feryadını bilmem?..

Pelâspâre-i rindi bedûş kâse be kef

Zekât-ı mey verilir bir diyara dek gideriz -Nailî-

fikrinde isek ona diyeceğim yok!

M. F. Ş.

İSTATİSTİKİ MALUMAT

1915 senesinde New York şehri mekteplerine müdavim çocukların % 5'i gayr-i kâfi tagdiye edilmişlerdi. 1918 senesinde ise bu nispet % 21' e yükselmiştir.

Muayene edilen 171.691 çocuktan ancak 29.781'i yani % 17'si kâfi surette gıda almışlardı.

Ebeveyninin senevî kazançları 900 doların dînunda olan 1.000 çocuktan 170'i üç yaşına gelmezden evvel ölüyorlar. Ebeveyni senevî 1300-1700 dolar kazanan çocuklarda vefiyat miktarı 100; ve 2.000 dolar irad sahibi olanların çocuklarında 80 ve 2500 dolar iradi olanlarda da ancak 60'tır.

Her sene vasatî olarak 3.000 şimendifer işçisi ölmekte ve 57.000 mecruh olmaktadır. Şu halde her 421 memur ve işçiye bir ölü (Avrupa'da 1351) ve her 19'a da bir mecruh (Avrupa'da 134) isabet etmektedir.

Aydınlık'ın ilavesi:

İlmî sosyalizm ve Marksizm vadisinde halkı tenvir ve tatmin edebilecek kıymetli ve faydalı malumatı havi bir eserin yokluğunu nazar-ı dikkate alan mecmuamız, heyet-i tahririyemizden 'A. Cevdet Bey'in muhtelif eserlerden müntehap kısımları bir araya toplamak suretiyle meydana getirdiği eseri bu nüshadan itibaren ilaveye başlıyor. Karilerimize her nüshamızda bu ilavemizin birer formasını takdim edeceğiz.

Müdür-i Mesul: Sadrettin Celal